ČASOVÉ ÚVAHY.

Periodický měsíčník
věnovaný časovým otázkám.

Redaktor Th. Dr. František Reyl.

Ročník XII. 1908. Číslo 4., 5. a 6.

Inkvisice církevní.

Píše

Dr. Jos. Samsour.

V Hradci Králové.
1908.
Majitel a vydavatel Politické družstvo tiskové.

Biskupská knihtiskárna v Hradci Králové.
Nákladem vlastním.

Časové Úvahy.

Periodický měsíčník
věnovaný časovým otázkám.
Redaktor Th. Dr. Fr. Reyl.

Ročník XII. 1908. Číslo 4., 5. a 6.

Celoroční předplatné i se zásilkou poštovní 1 K.
Jednotlivá čísla stojí 8 h.

Inkvisice církevní.

Píše Dr. *Jos. Samsour.*

§ 1. Úvod.

Inkvisice náleží k oněm otázkám dějepisným, které dodnes nepřátelům a odpůrcům církve katolické skytají zvláště vítanou příležitost *k překrucování pravdy a k jedovatým útokům na církev.* Podařilo se jim namnoze rozličnými spisy *na oko vědeckými*, zvláště však rozličnými tak zvanými *historickými romány*, z inkvisice učiniti pravé strašidlo, jehož pouhé jméno již by mohlo člověka hrůzou naplniti; obsahujeť inkvisice dle jejich líčení v sobě všechny hrůzy, které bezcitné tyranství víry člověku způsobiti může; celé moře krve a slzí. Je to zásluhou novějšího bádání dějepisného, že *takovéto lži vyvrátilo*, zejména, že špinavé roucho, které strannická vášeň a zavržení hodná nepoctivost o inkvisici utkaly, nemilosrdně roztrhalo. Je si však přáti, aby správné

a nepředpojaté posuzování a oceňování inkvisice nezůstalo pouze omezeno na učence, nýbrž i v lidu se šířilo a tak konečně *běžné lži o inkvisici* byli odstraněny. Malým příspěvkem má k tomu býti také pojednání přítomné na základě novějšího bádání zpracované.

§ 2. Pojem inkvisice a právo církve konati soudy ve věcech víry.

Slovo *inkvisice* je latinského původu; pochází od latinského *inquirere,* což znamená: hledati, vyhledávati, vyšetřovati. *Inkvisice tedy znamená tolik jako vyhledávání, zkoumání, vyšetřování*. Přeneseme-li slovo to na předmět, o kterém právě zde chceme jednati, je *církevní inkvisice* tolik, jako vyšetřování bludu čili odchylky od nauky církevní, kterážto odchylka vzniká buď libovolným zamítnutím jedné části nauky křesťanské, nebo libovolným přídavkem, který nauku tuto porušuje, znetvořuje. Není tedy jinými slovy *církevní inkvisice* nic jiného, než *církevní soud ve věcech víry,* který církev vykonává a vykonávati musí, má-li poklad víry, který jí svěřil božský zakladatel její, zachovati neporušený.

Tu však naskytá se nám otázka: *Má církev právo takovýto soud ve věcech víry vykonávati?* O tom nemůže býti nejmenší pochybnosti a sporu. Každý spolek, jen poněkud svobodný, má právo činiti na své členy jisté požadavky, předepsati jim jisté stanovy a neplní-li je, má právo napomínati je, varovati, kárati a trestati, ano, je-li nutno, neposlušné a odbojné členy

ze středu svého naprosto vyloučiti. Bez tohoto práva musel by spolek dříve nebo později nutně zaniknouti. Totéž právo musí každý, třebas i ne křesťansky, přece rozumně myslící člověk přiznati největší společnosti na světě, ke spáse lidí Kristem Pánem založené církvi sv., a to jako *právo základní*, na němž závisí bytí a celé trvání její. Upírání tohoto práva církvi je totožno s jejím zničením a podobno zákazu, jenž zapovídá těžce nemocnému užívati léku. Což nečiní také každý stát nároky na právo živly jemu nepřátelské trestati?

Právo církve vykonávati soud ve věcech víry následuje dále také *z jejího úkolu a z celé její podstaty*. Kristus, jednorozený Syn Boží, chce, aby všichni lidé, i z nejpozdějších pokolení, veškeru a ryzí pravdu, kterou s nebe přinesl, věrou přijali a jejím ostříháním spásy své došli. Za tím účelem založil církev, ustanovil za její představené sv. apoštoly se sv. Petrem v čele. Apoštolům pak a jejich nástupcům, biskupům, rozkázal netoliko, aby nauku jeho hlásali všem národům (Mat. 28, 19), nýbrž také, aby nad její původní ryzostí a čistotou pečlivě bděli, ji neztenčenou zachovali, ji měniti nikterak netrpěli, jí proti všem útokům hájili a každé provinění proti ní zákonitými prostředky zabraňovali a trestali (1. Tim. 6, 20; Gal. 1, 8), poněvadž jen pravda osvobozuje (Jan 8, 32) od hříchu a ke spáse vede, blud však jako bezcestí od cíle spasného odvádí a opět ve starou porobu hříchů, od které nás Kristus vykoupil, uvrhuje. Za tím účelem slíbil také apoštolům a jejich nástupcům, biskupům se-

slání Ducha sv. a ustavičnou svou pomoc (Jan 16, 26) čili jinými slovy: udělil jim dar neomylnosti. Není tedy pochyby, že kdykoli nějaký blud mezi lidem křesťanským vzniká, biskupové nejen právo, nýbrž i povinnost mají, blud ten vyšetřovati, čili zkoumati nejprve, v čem učení něčí od nauky církevní se liší, a pak věřící poučováním a výstrahami od tohoto bludu chrániti a ostříhati, bludaře však u všeliké lásce a trpělivosti k odvolání bludu napomínati, a pakli v něm dále trvá, jej přiměřenými tresty k lítosti a obrácení pohnouti; neboť úkolem církve je, aby člověka k Bohu vedla a s Bohem usmiřovala (2. Kor. 5, 19, 20). Ukáží-li se však všecky tyto prostředky marnými, jestliže bludař i po výroku představených církve svého bludného mínění tvrdošíjně se přidržuje, mají jej vyobcováním z církve neškodným učiniti (Tit. 3, 10). To vše dohromady jmenujeme církevním soudem ve věcech víry čili církevní inkvisicí. A kdože nenahlíží, že takováto inkvisice netoliko zcela oprávněna, nýbrž i přísnou povinností církve je a že církev vlastně tu nic jiného nečiní, nežli co každá jiná společnost činívá, když pro své zachování údy vzdorovité a neposlušné ze svého středu vylučuje?

Takovýmto způsobem počínali si již sami *svatí apoštolové*. Nelekajíce se žádných, byť i sebe větších překážek a nebezpečenství, vyšli do celého světa kázat víru, jež byla židům pohoršením a pohanům bláznovstvím (1. Kor. 1, 23). Když pak založili postupně četné obce křesťanské, měli přední péči o to, aby poklad

víry v původní čistotě a neporušenosti byl zachován, aby věřícím místo ryby had nebyl podáván. Proto s důrazem vystupovali proti každému pokusu, směřujícímu k porušení nauky Kristem zjevené, proto varovali důtklivě věřící před úklady a nástrahami bludařů (Tit. 3, 10; 1. Tim. 4, 1 n.; 2. Jan 10); bludaře pak samy, jestliže bludů svých se zříci nechtěli, posléze stihali nejtěžším trestem, vyloučením totiž ze společenství církevního (exkommunikací). *Již apoštolové sami vykonávali tedy církevní inkvisici.* Tak apoštol národů, sv. *Pavel*, vyloučil z církve Hymenea a Alexandra, protože nauku spásy měnili; a mírný miláček Páně, sv. *Jan*, vystupoval a opřel se proti Doketům, Kristu Pánu jen zdánlivé tělo připisujícím, nazývaje je »antikristy« a bedlivě vystříhaje věřící před obcování s nimi (2. Jan 9, 10). Sv. *Pavel* kromě toho s důrazem mocným prohlašuje: »Kdybychom my neb anděl s nebe kázal vám (něco jiného) mimo to, co jsme vám kázali, proklat buď« (Gal. 1, 8). Považovali apoštolové tudíž bludnou nauku za zhoubnější než špatný příklad, poněvadž špatný příklad dle slov jistého novějšího spisovatele otravuje řeku, kdežto bludná nauka pramen sám. Byli přesvědčeni, že kdo ve víře pobloudil, ani v životě mravním se nezachová neporušeným.

A jako apoštolové, tak i jejich bezprostřední nástupcové nenalezali takořka dosti slov, aby najevo dali svůj odpor proti bludům. Již *Didaché* (Nauka 12 apoštolů), která je nejstarším nám zachovaným spisem z dob poapoštolských, varuje věřící před těmi, kteří

přednášejí bludné nauky, a ukládá jim, aby jich neposlouchali (hl. 11). Zvláště ostře vystupuje však proti bludařům sv. *Ignac*, žák sv. Petra a Jana a biskup Antiochenský († 107). Dle něho jsou bludaři *jedovaté byliny*, kterých Otec nezasadil a Kristus jako zahradník nepěstuje (List k Philadel. hl. 3), *divoké výhonky*, nikoli větve kříže (List k Tral. hl. 11), *divoká zvířata* v lidské podobě (List k Smyr. hl. 4), *vlci* (List k Philad. hl. 2) a *pozemské vojsko ďáblovo* (List k Efes. hl. 13). Podobným způsobem varuje také sv. *Polykarp*, rovněž žák sv. Jana a biskup Smyrnenský († 155), ve svém listě k Filippenským (hl. 1. a 7) věřící před bludy Doketů, neboť »každý, kdo nevyznává, že Kristus v těle přišel, je antikristem«, »kdo pak nevyznává svědectví kříže, je z ďábla.« Když pak přišel do Říma a zde setkal se s bludařem Marcionem, odpověděl na otázku jeho, zdali jej poznává: »Ovšem, poznávám prvorozence ďáblova«.

Přes všechen odpor proti bludu, jenž zřejmou je vzpourou proti Kristu a jeho církvi a pro okolí lidské zhoubnější než jed, nezapomínají však přece doporučovati věřícím modlitbu, mírnost, snášenlivost a trpělivost vůči bludařům, aby dobrotou byli opět získáni. Tak sám sv. *Ignac* (List. ke Smyr. hl. 4.) praví: »Jedno ještě zbývá, modliti se za bloudící, zdali by snad dali se ještě pohnouti k pokání, což ovšem je velmi těžké.« V listě pak k Efesským (hl. 10), píše: »Modlete se ustavičně za ně; neboť je naděje, že změní své smýšlení, aby se Boha účastnými stali. Po-

skytněte jim příležitosti, aby aspoň vašimi skutky stali se žáky vašimi. Vůči jejich hněvivosti chovejte se mírně, proti jejich velkomluvnosti chovejte se pokorně.«

A toto *chování apoštolův a jejich žáků* bylo pro církev i *v následujících dobách směrodatným.* Ač vzbouřili se bludaři proti víře a církvi, církev považovala je za své, třebas že nehodné dítky, a také s nimi jako se svými údy jednala. Především vynasnažovala se, aby je poučením na cestu pravdy přivedla a jejich neposlušnost zlomila. Ukázalo-li se však všecko poučování marným, jestliže přívrženci bludu, ačkoli blud jejich od církve byl zavržen, dále se ho přidržovali, církev, vyčerpavši všecky mírnější prostředky, uvalovala na ně různé *církevní tresty*, posléze nejtěžší, vyobcování, aby tak škodlivému vlivu jejich na ostatní věřící zabránila. Při tom neméně se snažila zvláštními zákony a opatřeními ostatní věřící před svedením chrániti.

§ 3. Vystupování císařů křesťanských proti bludařstvu v křesťanském starověku. Soud sv. Otců o tomto vystupování.

Kdežto však v prvních třech křesťanských stoletích, dokud stát římský a jeho veřejná moc k církvi chovaly se lhostejně, ano ponejvíce nepřátelsky krutě ji pronásledujíce, tresty na kacířství stanovené byly jen *církevní a duchovní* bez všelikých občanských následků, nastala v té příčině změna, jakmile císařové římští Konstantinem Velikým (306—337) po-

čínaje přijali víru křesťanskou. Císařové považovali se nyní za ochránce a za světské rámě církve a uznávali proto také za svou povinnost *podporovati církev v její činnosti* a odpírati důrazně každému pokusu, směřujícímu k porušení nauky církevní. A činili tak tím spíše, poněvadž toho vyžadoval i *prospěch státu* samého; neboť bludy neohrožovaly pouze jen ryzosti a čistoty nauky křesťanské, nýbrž rušily i ohrožovaly pokoj a mír říše. Říšská ústava předpokládala kromě toho *jednotu u víře*. Každé rušení této jednoty bylo proto považováno za rušení státního pořádku. Z těch příčin prohlásili císařové záhy kacířství i za *zločin občanský* a stanovili také *světské tresty* na ty, kdo tvrdošíjně přidržovali se bludu od církve zavrženého. K tomu považovali se tím více oprávněnými, ježto státu přísluší povinnost chrániti statek a majetek svých poddaných a tedy tím více nejvyšší a nejvzácnější statek, totiž víru, a každý útok na ni trestati jako útok na společný majetek svých poddaných; neboť provinění proti náboženství je bezprávím spáchaným proti všem, jak výslovně prohlásil císař *Theodosius* (Cod. Theod. 16, 5). Kacířství považováno bylo nyní za největší zločin, za hřích větší než zapření Krista při pronásledování (sv. *Cyprián* De unitate eccl. c. 19), za velezrádu proti majestatu Božímu, která proto také má býti přísněji testána než vzpoura proti panovníku pozemskému. Velikost světského trestu byla různá a řídila se dle povahy nauky a mravního chování bludařův. Obyčejně záležely z počátku tresty světské na

kacířství stanovené ve ztrátě práv občanských, v zabavení čili konfiskaci majetku, v uvěznění, tělesném potrestání, nebo vyhnanství. Tyto tresty, jak třeba na paměti míti, *nebyly ukládány od církve*, nýbrž od státu a také v první řadě v zájmu státu samého. Že by bývala měla církev tuto ochranu a tuto pomoc, kterou jí stát z vděčnosti a dobrovolně skytal, odmítnouti, ten požadavek nebude přece nikdo na církev činiti. Tužších trestů, než jsou právě uvedené, užíváno nejprve proti katolíkům od bludařských císařů *Konstantia* (337—361) a *Valenta* (364—378), horlivých Arianů, božství Kristovo popírajících. Konstantius vrhal rozhodné katolíky do žaláře a nepotrestal Arianů, kteří více než 20 biskupů krutě zabili. Valens pak velel katolíky utápěti a jiné krutosti na nich páchati. Podobné krvavé násilí provozovali na katolících arianští panovníci v nových germánských říších, jako na př. vandalská knížata Genserich, Hunerich, Thrasimund v Africe, aneb Leowigild, král visigotský, ve Španělsku, jenž vlastního syna Hermenegilda pro víru katolickou popraviti dal, a jiní. Se strany katolické, avšak nikoli od církve, a také ne od státní moci k tomu oprávněné, nýbrž od *Maxima*, jenž neprávem zmocnil se vlády, byl první trest smrti pronešen a vykonán nad bludařem Priscillianem r. 385. v Treviru. Priscillian byl sice od synody v Saragosse ve Španělsku r. 380 vyobcován, avšak Maximus nebyl tím nikterak oprávněn, dáti jej s několika přívrženci jeho popraviti. Priscillian však sám také částečně vydal se do

rukou moci světské, že se snažil vyhnout se vyšetřování skrze biskupy v Bordeaux r. 384. Aby nebyl totiž od biskupů vyslýchán, odvolal se k císaři a kopal si tím sám jámu. Byl ovšem Maximus k tomuto skutku od některých biskupů nabádán, avšak právě největší biskupové tehdejší doby, jako sv. *Martin* Tourský, sv. *Ambrož* Milánský, papež *Siricius* a jiní kárali zcela rozhodně kruté toto jednání proti bludařům. S nimi souhlasil později také sv. *Augustin*, veliký biskup Hipponský v Africe († 431). Píšeť v listě 2.: »Není mým úmyslem, aby lidé proti své vůli byli nuceni ke společenství s někým, nýbrž aby hledajíce ve všem pokoji pravdu poznali. S naší strany mají přestati hrozby se světskou mocí. Skutkem chceme jednati, rozumem, vážností Písem sv., klidně a mírně; pokud je možno, chceme prositi, hledati, klepati, abychom přijali a nalezli a nám bylo otevřeno«. Veden byl při tom správnou myšlenkou, že bludaři, násilně k jednotě církevní přivedeni, se snadno mohou přetvařovati a že pod rouškou katolického vyznání v srdci nadále bludaři zůstávají. Když však nabyl později následkem řádění různých bludařů, zejména Donatistů v Africe, jiných zkušeností, tu háje císařská nařízení, mínil, že nucené přivádění bludařů a rozkolníků zpět do lůna církve má do sebe cosi dobrého, poněvadž je nutí k slyšení pravdy a může býti příležitostí k vnitřnímu obrácení. Avšak o prolévání krve, o usmrcování bludařů nechtěl sv. Augustin a s nimi i jiní sv. Otcové nic věděti, poněvadž především na mysli měli je-

jich polepšení a obrácení. Jen v případě největší nutnosti snažili se dokázati také oprávněnost trestu smrti, aniž se však přimlouvali za jeho použití. I jejich nejostřejší výroky žádají na konec duchovní dýku, duchovní zbraně. (*Zöckler*, Hieronymus str. 438). A tento názor sv. Otců a především sv. Augustina stal se vládnoucím a měl vliv odtud také na občanské zákonodárství, zejména za císaře *Theodosia II.* (408—450) a *Valentiniana III.* (423—455), kteří kacíře považovali za zločince proti státu, jeho pokoji a veřejné mravnosti a je proto vyloučením z čestných úřadů, odnětím práva děditi a jinými občanskými škodlivými následky, však zřídka ostřím meče trestali. (Sv. *Hefele*, Cardinal Ximenes 2. Aufl. Tubigen 1851. str. 243).

§ 4. Vystupování panovníků a církve proti bludům v křesťanském středověku.

Ještě v *užší spojení*, než tomu bylo ve starověku křesťanském, *vstoupily církev a stát v křesťanském středověku*, zejména od dob papeže Řehoře VII. (1073—1085). Všecka činnost tohoto velikého papeže směřovala k tomu, uskutečniti ideál království Božího zde na zemi, spojiti všecky národy západní v jednu velikou křesťanskou rodinu, jejíž ochrancem a hlavou jako náměstek Kristův byl by papež, jejíž údem však neměl býti nikdo jiný než ten, kdo náležel k církvi. S tohoto hlediska jevil se ovšem útok na víru, na jednotu církve jako útok proti Bohu samému, jako urážka veli-

čenstva. Dle tohoto názoru bludaři jevili se nutně jako zločinci a odbojníci proti majestátu Božímu. poněvadž se svým bludem bouřili proti Bohu jako králi křesťanské rodiny. A byla-li již vzpoura proti majestátu panovníka světského co nejpřísněji — zpravidla smrtí trestána — pak tím přísnějšího trestu zasluhovala vzpoura proti majestátu Božímu. Občanské zákonníky středověké, jako na př. tak zv. Schwabenspiegel, hrozily skutečně také kacířům trestem smrti. S tím souhlasili též někteří z velikých bohoslovců středověkých, vždy však při tom omezovali trest tento jen na ty, kdož tvrdošíjně v bludu setrvávali. Sv. *Tomáš Akvinský* hájil na př. ve své *Summa* rozhodně tento způsob trestu, neboť »kažení pravé nauky«, praví, »je mnohem horší, než kažení peněz a proto zajisté mnohem více trestuhodno než toto. Avšak aby bloudící získala«, praví dále, »neprohlašuje církev vždy hned klatbu, nýbrž jen, jestliže kacíř jednou nebo dvakráte varován, neupouští od svého bludu, vyobcuje jej a odevzdává světskému rameni, aby také zdravých údů nenakazil, naopak, aby smrtí neškodným byl učiněn (Secunda IIae, quaest. 11, art 3.). Jinak však soudil sv. *Bernard*; on a jiná světla církve vždy ještě, jako staří otcové církevní, vyslovovali se rozhodně proti trestání bludařů smrtí.

Kdežto však *občanské tresty kacířům* od dob Konstantina Velikého byly ukládány od světských knížat, byl nález, zdali někdo jest kacířem nebo ne, prohlašován od představených církevních, biskupů a sněmův církevních.

Máme-li proto na zřeteli jen základní pojem inkvisice, že je totiž vyhledávání a trestání bludařů tresty církevními a občanskými, třeba říci, že v prvnějším významu byla od dob apoštolských, v poslednějším od časů Konstantina Velikého (*Hefele*, Cardinál Ximenes, str. 243. násl.).

§ 5. Vznik vlastních inkvisičních soudů.

Než o *inkvisici v užším a vlastním slova smyslu,* jak také obyčejně nyní jí rozumíme, mluvíme teprve tehdy, když *byly zřízeny zvláštní soudní dvory a úřady k vyhledávání, vyšetřování a trestání bludařův.* S takovýmito úřady, jimž trvale svěřen byl soud ve věcech víry, setkáváme se teprve ke konci 12. a na začátku 13. století. Podnět k jejich zřízení daly *sekty*, v podivuhodném a nebezpečném počtu téměř všude na západě jako houby po dešti vznikající, které všecky stavy společnosti nakazovaly a i do samých kapitol při chrámech biskupských zřízených a do klášterů vnikaly. Jednou z nejnebezpečnějších sekt této doby byli t. zv. *Kathaři* (čistí), z jejichž jména pochází naše slovo kacíř. Sekta tato vznikla z bludů gnosticko-manichejských, jež na východě hned v prvních dobách církve v takové míře byly rozšířeny, že vážně ohrožovaly církev v jejím trvání. Ponenáhlu sice podařilo se tyto gnosticko-manichejské bludy potlačiti; nicméně však úplně vykořeněny nebyly, nýbrž rozličným způsobem udržely se až do středověku. Z východu vycházejíce, ubíraly se vždy více na

západ a rozšířily se konečně po celé střední Evropě: Od Říma až k Londynu, od Černého moře až k Španělsku, zejména však v zemích na dolním Dunaji, v severní Italii a jižní Francii, z části také na Rýně; tedy u Slovanů, Romanův a Germanův. A jako v druhém a třetím století šlo o to, zda *zvítězí křesťanství nebo Gnosticismus,* tak vznikla o tisíc let později táž otázka, a nebezpečenství pro křesťanskou církev a vzdělanost bylo nyní ještě větší než před tím. A při tom nešlo při Katharech o tu nebo onu pravdu náboženskou, také ne o ten nebo onen útvar církve, vůbec ne o otázky, jež nyní nazýváme *konfessionelními*, nýbrž Katharové nestáli již vůbec ani na *půdě křesťanské;* jen obal a nikoli obsah, jen slova a nikoliv nauky jejich byly křesťanskými. V této příčině nepodobali se žádné jiné sektě v dlouhé řadě století než jen právě Gnostikům a Manicheům. Místo jedné věčné bytosti, Boha, uznávali podobně jako staří Gnostikové a Manicheové dvojí věčnou bytost, Boha dobrého a Boha zlého neboli knížete tohoto světa. Bůh dobrý stvořil duše, zlý naproti tomu těla. Duše a tělo spojily se tím, že zlý duch některé nebeské duše svedl, aby sestoupily ve svět hmotný a přijaly lidská těla. Aby tyto padlé duše vykoupil, poslal Bůh svého nejvyššího tvora, Ježíše, který se svým duchovým (etherickým) tělem prošel uchem Marie, jež byla andělem a ženou se býti jen zdála. Vykoupení záleží jen v poučení, jak by se osvobodily tyto padlé duše od vlády zlého ducha a navrátit se mohly ke svým nebeským tělům.

Jak patrno, šlo tu o základní nauky křesťanské: popíralť Katharové pravou lidskou a božskou přirozenost Kristovu, z mrtvých vstání, stvoření světa Bohem, pohrdali starým Zákonem a odvozovali jej od ďábla, což budilo v celé společnosti nejhlubší a nejspravedlivější odpor. Daleko nebezpečnější byly ještě jejich *názory a předpisy mravní:* žádalť co největší zdržování se ode všeho hmotného; proto zapovídali požívání masa, mléka, vajec a usmrcování zvířat. Také válku a trest smrti zamítali, přísahu pak stavěli na rovný stupeň s vraždou a cizoložstvím. Ano i manželství zavrhovali jako překážku spásy. Jako všude extrémy se dotýkají, tak také upřílišená přísnost mravní vedla i u Katharů k mravním výstřednostem. Světská vrchnost byla jim zřízením ďábelským a proto také prohlašovali, že údové pravé církve, t. j. Katharové, nejsou vázáni poslouchati světských knížat a soudův. Poněvadž zavrhovali celou bohoslužbu katolickou i celou ústavu církevní a zvláště papežství, tvrdíce, že papežové nejsou nástupci Petrovými, nýbrž spíše antikristy, podvraceli tak celý dosavadní řád společenský, církevní i státní a otvírali dveře nevázanostem nejhroznějším, jak souhlasně doznávají dějepiscové netoliko katoličtí, nýbrž i protestantští. *Döllinger* na př. praví o nich: »Ony sekty gnostické, Katharové a Albigenští, které vlastně kruté a neuprosné zákonodárství středověké proti kacířství vyvolaly a krvavými válkami potřeny býti musely, byly *socialisty a kommunisty* oné doby. Napadaly manželství, rodinu a majetek. Kdyby byly zví-

těžily, všeobecný rozvrat, zpětné upadnutí do barbarství a v pohanskou nevázanost byly by tohoto vítězství následkem.« (Kirche u. Kirchen, Papstthum, u. Kirchenstaat. München 1861. str. 51). Jiný vynikající dějepisec *Hergenröther* píše o nich: »Nauka o mimomanželském divokém rozplozování, schvalování sebevraždy, nenávist netoliko theoreticky, nýbrž i prakticky proti bohatství duchovních, ozdobě chrámů projevovaná, přetvářka a lživost všecku věrnost mezi lidmi podkopávající, s kterou zevně víru katolickou předstírali, skrývání svých bludů za dovolené prohlašovali, to vše bylo stejně nemravné jako státu nebezpečné.« (Kathol. Kirche und christlicher Staat. Freiburg 1872 str. 595.) V podobném smyslu vyslovuje se o nich náš nedávno zemřelý učenec *Lenz:* »Lze o nich, t. j. o Katharech, říci, že se již *k více zásadám moderního socialismu* aspoň v jedné části svých souvěrců přiznávali, zavrhujíce i majetek i manželství, v čemž posledním i bezbožecký socialismus překonávají.« (Socialismus v dějinách lidstva a jeho povaha. Praha 1893, str. 64.) A v nejnovější době německý protestantský dějepisec *Lindner* píše o nich: »Nauky Katharů byly naskrze povahy podvratné a s to, aby rozezřaly a podvrátily jak církevní, tak i státní a občanský život, poněvadž žádaly co největší se zřeknutí všeho hmotného, také manželství zavrhovaly jako překážku spásy.« (*Lindner*, Weltgeschichte seit der Völkerwanderung. III. Bd. Stuttgart u. Berlin 1903 str. 101.)

A také protestantský dejepisec *Lea*, jenž napsal o inkvisici dílo dvousvazkové, namnoze

strannické, vyznati musí o nauce Katharů: »Uznáváme rádi, že věc pravověrnosti za těchto okolností byla věcí civilisace a pokroku. Kdyby byl katharismus nabyl vlády, nebo byl na roveň postaven katholicismu, není pochyby, že jeho vliv byl by býval zhoubný.« Po té Lea poukazuje k tomu, že katharismus byl by zničil manželství a rodinu, a připojuje: »Kdyby tato víra byla získala většinu věřících, byla by měla za následek, že Evropa by byla přivedena do divokosti prvních dob.« (Histoire de l' Inquisition au moyen âge onorage traduit par Salomon Reinach. Paris 1900 tom. I. str. 120.)

Máme-li na zřeteli zhoubné tyto zásady sekty Katharů, celý mravní základ společnosti církevní i státní podkopávající, může nám býti s podivem, jestliže církev a stát sáhly k obraně a přísnými zákony sektu potlačiti se snažily? A právě tento boj proti Katharům vedl *k zřízení zvláštního církevního soudu,* jehož úkolem bylo vyhledávání a trestání kacířů, totiž k zřízení inkvisice. Ač již synoda *Tourská* ve Francii r. 1163 a obecná synoda Lateranská III. r. 1179 za papeže Alexandra III. (1159—1181) konaná, uložily »světským velmožům za povinnost přísné trestání kacířů, přece *první počátky vlastní inkvisice* hledati dlužno za *papeže Lucia III.* (1181—1185) a *císaře Fridricha Barbarossy* (1152—1190). Za přítomnosti císařovy konal papež r. 1184 *synodu ve Veroně.* Na synodě této byli Kathaři a jiní bludaři, jako na př. Valdenští, netoliko vyobcováni z církve, nýbrž bylo i v souhlase s preláty a přítomným cí-

sařem nařízeno, že má každý biskup farnosti, v nichž dle doslechu bludaři se zdržují, ročně jednou nebo dvakráte buď sám nebo skrze svého archidiákona visitovati a tři neb i více rozšafných mužů přísahou zavázati, aby biskupovi nebo archidiákonovi jeho oznámili všechny ty, o nichž je známo, že jsou kacíři, a také všechny ty, kdož tajné schůze konají a svým životem a mravy od obyčejného způsobu života jiných věřících se liší, aby je biskup nebo arcijáhen předvolati a vyšetřovati mohl.« V tomto dekretu objevují se nám poprvé pravidelné inkvisiční cesty u biskupů za přibrání zvláštních inkvisičních pomocníků, čili jinými slovy, *první počátky zvláštních biskupských soudů inkvisičních*. Další nálezy synody Veronské stanoví, že světské vrchnosti jakéhokoli druhu musí na žádost biskupů přísahou slíbiti, že chtějí nálezy proti kacířům a tresty nad nimi pronešené prováděti a to pod ztrátou svých úřadův a důstojností; jakož i že všichni ochránci kacířů mají býti pro vždy považováni za bezectné a nesmí vystupovati jako obhájci a svědci a také žádných veřejných úřadů zastávati. (*Hefele*, Conciliengeschichte V. B. strana 644 násl.). O něco později synoda v Avignoně r. 1219 a v Montpellieru r. 1215, poněvadž bludy Katharů dále se šířily, nařídily, aby biskupové v každé farnosti jednoho kněze a několik řádných laiků přísahou zavázali, že budou oznamovati jak biskupovi, tak i světské vrchnosti všecky jim známé kacíře, jejich přechovávače a příznivce, aby náležitě byli potrestáni a jejich statky zabaveny. Podobné předpisy vy-

dány byly také na *obecné synodě Lateranské* IV. r. 1215 za papeže *Innocence III.* (1198—1215) konané. Obnovivši ustanovení synody Veronské z r. 1184 o biskupské inkvisici, nařídila synoda, že všichni kacíři církevními soudci odsouzení musí býti vydáni světským vrchnostem k potrestání, a světské vrchnosti že musí svoje území od kacířů očistiti. Jestliže by tak, ač k tomu od církevních představených byli vyzváni, neučinili, mají býti od metropolity a ostatních biskupů provincie vyobcováni. Jestliže ani potom do roka neposlechnou, mají býti oznámeni papeži, aby je zbavil jejich země.

K nařízení přísného potrestání kacířů světským ramenem byli představení církve pohnuti, »poněvadž kázeň církevní — jakkoli spokojena svým soudem nežádá krvavého trestu — zákony světských knížat může býti podporována, tak že člověk často prostředků spásy se uchopí, bojí-li se blížícího se potrestání na těle« ; dále »poněvadž kacíři nechovají se více tiše a skrytě, nýbrž své bludy veřejně šíří a slabé a prosté lidi k nim svádí« a konečně, »poněvadž ani chrámů ani klášterů, ani vdov a sirotků, ani stáří ani pohlaví nešetří, nýbrž s divokostí pohanskou všecko ničí (Konc. Lat. III.), pohrdajíce církevní kázní a církevním trestem«. (Syn. Veronská). S těmito výroky sněmů třeba ještě spojit *zvláštní ráz sekt* této doby, které, jak již jsme naznačili, také společenské poměry podvrátiti hrozily. Konečně i to musíme míti na zřeteli, že ve středověku každá haerese jevila se v základě svém jako *revoluční*, poněvadž vésti musela k zničení stá-

vajícího úzkého spojení s církví a státem, tedy k podvratu dosavadního řádu. »Všichni shodovali se v tom«, praví *Döllinger*, »že stát ve svém úzkém spojení s církví nesmí trpěti žádného odpadu od ní, nesmí dovolit zavádění žádného nového náboženství, že každý takovýto pokus je atentátem proti stávajícímu řádu společenskému. Každá haeretická nauka, která ve středověku povstala, měla ráz *revoluční*, buď jasně vyslovený nebo důsledně z ní vyplývající, t. j. musela přivoditi v té míře, ve které vlády dosáhla, rozvrat stávajícího státního řádu, převrat politický a sociální.« (Kirche und Kirchen, Papsttum u. Kirchenstaat. München 1861 str. 50 násl.). Proto nemůže nám býti s podivem, že i papežové zřízení inkvisice podporovali, viděliť v ní nutnou, potřebám společnosti přiměřenou instituci, bez níž by bývaly v mnohých křesťanských zemích nastaly bezměrné zmatky a rozvrat.

§ 6. Další rozvoj soudů inkvisičních.

K dalšímu rozvoji zmíněných počátků inkvisice *daly podnět války s Albigenskými.* Ač sekta Katharů po celé střední Evropě ponenáhlu se rozšířila přičiněním svých fanatických apoštolů, mužů i žen, přece vedle severní Italie největšího ohlasu nabyla v *jižní Francii.* Zde byli Kathaři čili Albigenští, jak dle svého hlavního sídla, města Albi se nazývali, téměř úplnými pány. Zde měli organisovanou církev, mocnou horlivostí svých údů a těsným vzájemným spojením. Na tisíc měst bylo bludem

nakaženo a téměř všichni hrabata a baronové náleželi k nim aneb aspoň byli jejich příznivci a ochránci, ano i mnozí duchovní, vyšší i nižší, byli potají přívrženci jejich církvi nepřátelských názorův. Obzvláštním jejich ochráncem a příznivcem byl však bohatý a mocný hrabě *Raimund VI. z Toulousu,* muž sice vzdělaný, avšak bezcharakterní, jenž, aniž se církve otevřeně odřekl, její nepřátele podporoval. Papež Innocenc III., jenž od počátku své vlády nebezpečenství od Katharů církvi hrozící zažehnati se snažil, ale při tom opětované přesvědčení vyslovil, že blud musí býti přemožen nikoli jen násilím, nýbrž poučováním a ctnostným příkladem pravověrných kněží, vyslal do jižní Francie k obrácení zbloudilých missionáře z řádu Cisterciaků, aby poučováním a příkladem zbloudilé na pravou cestu přivedli. Zároveň jim dal také plnou moc, aby zavázali biskupy a světské vrchnosti k vypuzení kacířů a nad nedbalými klatbu vyřkli. Avšak činnost těchto missionářů neměla žádného úspěchu. Ba naopak Kathaři chlubíce se chudobou apoštolskou, posmívali se jen »apoštolům jezdícím na koních.« Proto španělský biskup Diego z Osmy a jeho kanovník Domingo Gusman, pozdější tak slavný sv. Dominik, kteří právě z Říma do vlasti své se vraceli, radili jim, aby konali missii mezi Kathary v chudobě apoštolské. Sami pak předcházeli také ihned dobrým příkladem. Poněvadž Raimund Toulouský proti kacířům nechtěl zakročiti, vyřkl nad ním legát (vyslanec) papežský Petr z Castelnau klatbu, kterou také papež r. 1207 potvrdil. Když pak byl brzo

po tom r. 1208 Petr z Castelnau od zuřícího rytíře hraběcího kopím probodnut, dal papež, jenž již před tím vybízel francouzského krále Filipa II. Augusta k boji proti Albigenským, hlásati proti nim kříž. Skutečně také shromáždilo se značné vojsko křížové ze severní Francie a od Rýnu, které vedli papežský legat Arnold z Citeaux a hrabě Šimon z Montfortu. Ve válce nastalé byla celá řada měst a zámků Katharům a jejich příznivcům náležejících dobyta a Šimonu z Montfortu přiřknuta. Bohužel Šimon zneužívati počal křížové výpravy ke svému soukromému prospěchu. Tak zvrhl se boj posvátný ve válku kořistnou a trval za mnohých z obou stran páchaných násilností až do r. 1229, kdy skončen byl *mírem Pařížským.* Moc Katharů byla nyní zlomena; Raimund, přední ochrance jejich ztratil většinu zemí svých; jen malý zbytek zůstal stejnojmennému jeho synu. Ale jako po ukončení války občanské nastává pronásledování těch, kteří zbraněmi jsouce přemoženi od svých odbojných záměrů neustávají, tak byl právě konec války Albigenské dobou, kdy se jevil nutným soud k pronásledování těch, kteří ani po krvavém rozhodnutí války ještě nechtěli upustiti od své vzpoury proti církvi.

Vskutku nyní také *zavedena byla vlastní inkvisice na velké synodě Toulouské* r. 1229 konané za předsednictví kardinála legáta Romana. Předpisy, které zde soudům inkvisičním dány byly, jsou v podstatě následující: Biskupové mají v každé farnosti, ať městské ať mimoměstské,

jednoho kněze a dva nebo tři nebo i více, dobré pověsti se těšících laiků pod přísahou zavázati, že budou pilně a věrně po *kacířích pátrati*, jejich domy prohledávati a je spolu s jejich příznivci a ochranci biskupovi nebo světskému pánu nebo jeho úředníkům oznamovati, aby náležitě byli potrestáni. Týž rozkaz dán byl také exemptním opatům, t. j. opatům, kteří nejsou podřízeni pravomoci biskupské. Kdo vědomě skrývá kacíře, má ztratiti svůj majetek. Zdržují-li se v území některého světského pána následkem jeho nedbalosti častěji kacíři, má býti stižen zákonnitými tresty, dům pak, v němž kacíři byli nalezeni, má býti stržen a místo zabaveno. Také nedbalí úředníci mají býti přísně potrestáni. Aby však *nebyl potrestán někdo nevinný, nesmí nikdo býti dříve potrestán*, dokud *biskup nebo jeho splnomocněnci věc náležitě nevyšetřili a nerozhodli*. Ti, kdo dobrovolně kacířství se zřekli, mají se přestěhovati, jestliže v jejich domově kacířství ještě trvá, na jiné, od bludu nezkažené místo a nositi na svém oděvu dva barevné kříže a nesmí obdržeti veřejného úřadu, dokud nebyli papežem nebo jeho legátem po vykonaném pokání opět slavně do církve přijati. Ti, kdož jen z bázně a nikoli ze svobodné vůle do církve se vrací, mají býti podrženi ve vazbě, aby nemohli bludy svými jiných nakaziti. Všecky mužské osoby od 14. roku a všecky ženské od 12. roku musí přísahati, že zůstanou víře věrny a kacíře vrchnostem budou oznamovati; kdo by se zpěčoval tak učinit, bude z kacířství podezřelým. Rovněž tak má býti z kacířství podezřelým, kdo opomine trojí zpo-

věď a přijímání v roce, vyjma na radu svého duchovního správce.

Předpisy tyto byly sice mimořádným opatřením, však zároveň činem sebeobrany proti nepřátelským útokům tehdejších bludařův. Že to církev učinila a proti hrozícímu nebezpečenství se hájila, mohou jí jen ti vytýkati, v jejichž očích jest největším provinněním již samo trvání církve, a kteří by byli ovšem raději viděli, aby již v dobách Albigenských byla zahynula, než dnes.

§ 7. Vznik papežských soudů inkvisičních a jejich rozšíření.

Inkvisiční soudy, na základě uvedených předpisů zřízené, stály z počátku ještě úplně pod pravomocí biskupa, byly tedy *inkvisičními soudy biskupskými.* V brzku však přešla inkvisice biskupská v *inkvisici papežskou*, zvanou též mnohdy *dominikánskou,* a to cestou zcela přirozenou. Řád dominikánský děkuje vznik svůj pokusu obrátiti kacíře kázaním, pročež nazván byl též řádem kazatelským. A poněvadž v obrácení bludařů skutečně velkých úspěchů docílil, stalo se, že biskupové požívali při soudech inkvisičních k obrácení zbloudilých právě Dominikánů. Také papežové poznali záhy velikou horlivost a úspěšnou činnost mnichů dominikánských a odporoučeli je proto všude k obrácení krajin kacířstvím nakažených, z čehož se ponenáhlu vyvinula praxe, ustanovovati inkvisitory biskupské z řádu dominikánského. Však teprve Innocenc IV. (1243—1254) ode-

vzdal Dominikánům přímo záležitosti inkvisiční a propůjčil jim pravomoc soudní, souběžnou s pravomocí biskupskou. V breve ze dne 20. října 1248 k Raimundovi z Pennaforte prohlašuje papež, že shledal činnost Dominikánů ve vykořenění kacířství jako velmi zdárnou a proto že se rozhodl, jim *inkvisici zcela zvláště odevzdati.* Od této doby počíná, především v jižní Francii, tak zvaná *inkvisice papežská* neboli *dominikánská;* inkvisitoři, ponejvíce z řádu dominikánského jmenovaní *vedou samostatně vyšetřování proti bludařům a samostatně nálezy pronášejí.* Inkvisice papežská, jež odtud vždy víc a více na místě inkvisice biskupské se objevuje, rozšířila se ponenáhlu z Francie, kde počátek svůj vzala, též do jiných zemí křesťanských. Nenalezala však ve všech zemích stejného rozšíření. Soudy inkvisiční byly zejmena v těch krajinách zřizovány, kde kacířství nejvíce bujelo. Často zřizovány byly na žádost světské moci. Nejvíce dvorů inkvisičních bylo *v jižní Francii,* pak *v severním Španělsku* a *v severní Italii,* kde Kathaři byli zvláště četní a nebezpeční. V jiných zemích zůstala více nebo méně v platnosti stará církevní zřízení, dle nichž měli biskupové vésti vyšetřování pro kacířství. Tak tomu bylo zejména *v Anglii a Německu,* ačkoli i zde byly zvláštní inkvisiční soudy, které postupem doby musely býti ještě rozmnoženy. Také *v našich zemích zřízeny byly papežské soudy inkvisiční* Poprvé vyskytají se za krále *Přemysla Otakara II.*, který si r. 1257 vyžádal inkvisitory od stolice apoštolské proti tak zvaným *Mrskačům* neboli Flagellantům. Papež vyhověv

jeho přání ustanovil listem daným ze dne 17. dubna 1257 dva Brněnské Minority, Bartoloměje a Lamberta, za inkvisitory pro země koruny české. Jejich snahou a úsilím skutečně také sekta tato ponenáhlu byla potlačena. (*Borový,* Dějiny diecése Pražské. Praha 1874, str. 166). Podruhé byl v Čechách soud inkvisiční sestaven roku 1315 za biskupa *Jana IV. z Dražic* proti Beghardům, kteří byvše v jiných zemích pronásledováni, uchýlili se do Čech a na Moravu. Úřad inkvisitorský byl tentokráte svěřen Dominikánům u sv. Klimenta v Praze. Z rozkazu soudu inkvisičního bylo r. 1318 v Praze 18 Beghardů zatknuto a všichni byli na hranici upáleni. Týž osud byl by stihl brzy také jiné bludaře, kdyby Jan IV. biskupskou svou mocí nebyl zakročil. Libovolné vystupování inkvisitorů těžce nesa, dal inkvisiční vězení otevříti a vězně na svobodu propustil, když byli pokání slíbili. Také jakéhosi lékaře Richarda, jenž pro vydání bludného spisu byl ve vězení uvržen, dal biskup svými úředníky z vězení vyvésti a posléze složil inkvisitory s úřadů jejich. Zato byl však od svého dávného protivníka, kanovníka Vyšehradského Jana, obžalován u stolice apoštolské jako ochránce bludařů. Předvolán byv do Avignonu, přišel tam r. 1318 a teprve po 11letém pobytu byl r. 1329 za nevinna uznán a k své důstojnosti navrácen. (*Borový,* u. d. str. 135 n.) Stále pak objevuje se inkvisice v Cechách od roku 1341 až do doby husitské, kdy vymizela. Úřad inkvisitorský, jejž obsazoval arcibiskup Pražský, byl samostatný a měl zvláštní svou budovu

poblíže kostela sv. Jana na Zábradlí. Soud pátral po kacířích a věznil je po celou dobu svého vyšetřování ve svém vězení. Kdo se k bludu přiznal a jej odvolal, byl odsouzen, aby vykonal veřejné pokání, načež byl propuštěn; kdo tvrdošíjně v bludu setrval, byl odsouzen a vydán rameni světskému k potrestání.

§ 8. Organisace papežských soudů inkvisičních.

Poznavše v krátkosti dějiny inkvisice církevní, promluvíme nyní o její *organisaci*. Nejpřednějšími členy soudů inkvisičních byli *inkvisitoři*. Úkolem jejich bylo potírati bludařství převedením odpadlých k pravé víře, vyhledáváním od církve se vzdalujících bludařů, jakož i vedením vyšetřování proti nim a jejich odsuzováním. Právo jmenovati inkvisitory příslušelo papeži, tak že v této příčině byli soudci od papeže delegovanými. První inkvisitoři byli také skutečně ustanoveni od stolice papežské. Poněvadž pak při pozdějším rozšíření inkvisice papežové nebyli s to, aby sami k úřadu tak důležitému vhodné osobnosti v zemích od Říma vzdálených vyvoliti mohli, svěřovali jmenování inkvisitorů představeným Dominikánů a Františkánů, t. j. provinciálům těchto řádů, čímž však v pravomoci inkvisitorů nenastala žádná změna. K úřadu inkvisitorů měli býti voleni *mužové moudří, počestní, bezúhonní, theologicky a právnicky vzdělaní a zkušeností vynikající*. Proto bylo také předepsáno stáří čtyřiceti let. Počet inkvisitorů řídil se dle velikosti okršků jim vykázaných, jakož i dle rozšíření bludu.

Často stanovili papežové sami ve svých listech, provinciálům zaslaných, počet jejich. Inkvisitoři neměli zvláštních odznaků, ani zvláštního oděvu, nýbrž nosili prostě roucho svého řádu. Při vykonávání svého úřadu *museli se přesně řídit dle platných předpisů*. Přestupovali-li je ze zlého úmyslu nebo trestuhodných pohnutek, mohli býti k zodpovědnosti voláni a potrestáni od představených, kteří je jmenovali, jakož i od papeže. Jinak však poslání jejich nepřestávalo ani smrtí papeže ani představeného, který je ustanovil.

Poněvadž nezřídka okršky inkvisiční byly příliš veliké, takže inkvisitoři, jejichž počet byl omezený, nemohli dostačiti svému úkolu, byli jim dáváni od papeže na pomoc *zástupci* čili *vikáři*; později uděleno inkvisitorům samým právo ustanoviti si takovéto zástupce, kterým mohli svěřiti všecky své pravomoci, i právo prohlásiti rozsudek. Tito zástupci inkvisitorů museli míti tuže kvalifikaci, jako inkvisitoři sami, a mohli býti zbaveni svého postavení jen od papeže nebo inkvisitora, který je jmenoval.

Po zástupci inkvisitora byli nejpřednějšími úředníky inkvisičními *notáři*, kteří měli úkol psáti soudní akta a soudní jednání. K úřadu používati měli inkvisitoři především notářů světských knížat a biskupů, v brzku však bylo jim dovoleno od stolice apoštolské, aby v nedostatku světských notářů brali k úřadu tomu bratry svého řádu nebo jiné řeholníky, kteří vykonávali funkce notářské před svým vstupem do kláštera, a konečně, nebylo-li ani takových, dva kleriky nebo laiky. Později usta-

novováni byli také někdy zvláštní *notáři inkvisiční* od stolice apoštolské. Před převzetím úřadu museli notáři vykonati zvláštní přísahu, že budou věrně plniti své povinnosti a zachovávati tajemství.

Jako ostatní církevní soudcové, zejména biskupové, při vykonávání svých soudních funkcí mohli používati vhodných osob jako *rádců* čili *konsultorů*, tak to bylo i inkvisitorům netoliko dovoleno, nýbrž i záhy od papežů doporučeno a to tím více, poněvadž inkvisitoři nebyli vždy tak zběhlí v duchovním a světském právu jako v theologii. Jejich volba jakož i počet závisely na vůli inkvisitorů. Úřad konsultorů nebyl s počátku stálý, spíše byli vždy k jednotlivému procesu přibíráni a museli před započetím své činnosti přísahati, že budou věrně plniti své povinnosti a zachovávati tajemství o jednání soudním. Později však jmenováni byli někdy i konsultoři stálí.

Vedle těchto čelnějších členů soudů inkvisičních, vyskytají se při nich ještě různí *úředníci a služebníci podřízení,* jako na př. *exekutoři*, kterým bylo uloženo vykonávati rozkazy inkvisitorů, zvláště předvolání obviněných prováděti, je zatýkati a do vězení odváděti, dále *dozorci nad vězni*, jejichž úřad byl zvláště důležitý a vážený, takže jej někdy i klerikové zastávali, konečně *sekvestři*, kteří měli úkol na rozkaz inkvisitorů při zahájení vyšetřování jmění obžalovaného přechovávati až do skončení procesu. Všichni tito podřízení úředníci a služebníci měli býti voleni jen z lidí dobrých a počestných, jejich počet měl býti

omezený, a zneužití zbraní, které nositi jim bylo dovoleno, bylo co nejpřísněji trestáno (Hergenrother. u. d. str. 582).

Aby úředníci inkvisiční svůj úřad s horlivostí konali, poskytli jim papežové od 13. století počínaje *různé výsady*. Tak především dána byla inkvisitorům a jejich notářům pro dobu trvání jejich funkcí výsada, že nemohli býti vyobcováni, interdiktem a suspensí stíženi od žádného představeného církevního, ani od papežského legata, bez výslovného splnomocnění papežova. Kromě toho mohli se inkvisitoři navzájem absolvovati od exkomunisace nebo irregularity, jestliže snad do ní upadli. Konečně uděleny byly úředníkům inkvisičním odpustky tří let za každou podporu inkvisici poskytnutou a jestliže při vykonávání svého úřadu inkvisičního nalezli smrt, odpustky plnomocné.

Aby inkvisiční soudy úspěšně mohly svůj úřad vykonávati, měly *úřady světské i církevní* přísnou *povinnost podporovati je*, kdykoli toho bylo třeba. Proto museli také světští páni, úřady městské atd. přísahati, že poskytnou všecku svou pomoc k vykořenění bludu. Jestliže ji odmítali, byli považováni za příznivce haerese a stiháni klatbou; ano byli vydáni nebezpečenství, že ztratí své úřady a své statky a jejich poddaní mohli býti papežem zbaveni přísahy věrnosti.

§. 9. Způsob, kterým vedeny spory inkvisiční.

Inkvisitor nově jmenovaný představil se nejprve světským vrchnostem v okršku, pro

který byl jmenován, aby jim oznámil své ustanovení a vyžádal si jejich pomoc a radu. Nato pak zahájil svoji činnost generálním kázaním, ve kterém lidu, za tím účelem napřed svolanému, oznamoval své poslání. Zároveň pak vyzýval všechny ty, kdož by se cítili dotčenými bludem, ať je to v jakémkoli stupni, aby dostavili se k němu v ustanovené lhůtě 15 až 40 dní, aby vyznali své bludy a dosáhli jejich odpuštění. Poté prohlásil za týmž účelem prostřednictvím farářů generální předvolání obyvatelům každého místa podezřelého. Lhůta takto stanovená pro dobrovolná vyznání nazývala se lhůtou milosti (tempus gratiae). Ti, kdož dostavili se v této lhůtě, a jejichž haerese zůstala jinak skrytá, byli prosti všeho trestu nebo bylo jim od inkvisitora jen uloženo tajné pokání. Ti, jejichž haerese nebo vzpoura proti církvi se projevily na venek, nebyli stiženi trestem smrti a doživotního žaláře a mohli býti odsouzeni pouze ke krátké pouti nebo k jiným obvyklým kanonickým pokáním.

Podezřelí, kteří se sami nedostavili dobrovolně v ustanovené lhůtě milosti, byli buď zatčeni nebo byli předvoláni s p onecháním na svobodě. Než i ti, kdož předvoláni byli tímto posledním způsobem, mohli býti zatčeni, byly-li proti nim dostatečné důkazy, nebo byla-li naděje dosáhnouti takto od nich doznání činů za vinu jim kladených. Poté pak následoval výslech obžalovaného. Než však započal, musel obžalovaný nejdříve přísahati, že chce o sobě a o jiných úplnou, ryzí pravdu vypověděti. Také žalobci a svědci proti vypovídající byli

pod přísahu vzati: jména jejich nebyla však obžalovanému oznamována, bylo však mu dovoleno, aby jmenoval své *úhlavní nepřátele*, kteří pak byli ze svědectví vyloučeni. Zamlčování jmen svědků obžalovanému stalo se zvykem od dob papeže Innocence IV. (1243—1254). Následujícími však papeži bylo toto pravidlo zmírněno, a to tím způsobem, že jména svědků měla býti obžalovanému jen tehdy zamlčována, když z jejich *uveřejnění mohlo svědkům vzniknouti těžké nebezpečenství.* Zvláště papež Bonifác VIII. (1294—1303) klade důraz na tuto okolnost a doporučuje inkvisitorům a biskupům, aby nepředpokládali pro svědky nebezpečenství, kde ho není, a prohlašuje, že obtíží své svědomí rozhodnutími, které učiní v této důležité věci. Kromě toho, aby snáze zabráněno bylo křivým svědectvím, měla se zvláštní komise spolehlivých mužů, kteří znalí byli práva, o vlastnostech svědků přesvědčiti a jejich věrohodnost vyšetřiti.

Výslech obžalovaného konán byl buď inkvisitorem nebo jeho náměstkem, nebo jinou osobou k tomu ustanovenou, v přítomnosti dvou nebo několika svědků, jejichž úkolem bylo dbáti, aby výpovědi obžalovaného byly notářem správně sepsány. Výslech tento, který měl hlavním účelem dosíci doznání od obžalovaného, byl nezřídka za jednou proveden. Mnohdy ukázala se totiž hned po prvním výslechu bezdůvodnost podezření a obžaloby a v tomto případě byl obžalovaný hned na svobodu propuštěn. Neukázala-li se tato bezdůvodnost a nechtěl-li se obžalovaný sám dobrovolně do-

znati, přistoupil soudce k použití *prostředků donucovacích*, totiž k delší vazbě s jejími rozličnými způsoby, a když ani tyto prostředky nepohnuly obžalovaného k doznání, přikročeno k *tortuře* neboli k *trapnému výslechu*. Tortura tato nebyla však teprve snad zavedena soudy inkvisičními, nýbrž byla již v obyčeji u soudů římských a udržovala se odtud po celý středověk u soudů světských. Zvláště v hojnější míře používáno jí bylo od konce století 13., když obnoveno bylo studium práva římského. Ze soudů světských přešla pak i do soudů církevních, zvláště inkvisičních. Mělo se jí však zde používati jen, aby doplněn byl důkaz *přiznáním obžalovaného*, a ne často. Také způsob její byl zpravidla mírnější než při soudech světských. Při tom měl býti též brán zřetel na povahu osoby a provinění jejího.

Jak samy církevní soudy inkvisiční, především v Italii, o používání tortury soudily, vidíme zejména ze *„Sacro Arsenale“*, spisu, jenž italským inkvisitorům mimo Řím a onu část Italie, kde byla zavedena španělská inkvisice, za příručku sloužil. Praví se tam: »Bylo by netoliko nepříslušno, nýbrž i naprosto nespravedlivo a lidským jakož i božským zákonům na odpor, každého podrobovati mučení, aniž předcházel důkaz zákonitý a důkladný z určitých známek neboli indicií. Vyznání, takovýmto způsobem docílené, bylo by neplatné a nemělo by žádného významu, i kdyby obžalovaný sebe více při něm trval. Ne od tortury má se vycházeti, nýbrž od indicií.« (Cit. dle *Grisarova* spisu Galileistudien. Regensburg 1882, str. 92).

Arsenale ukazuje pak dále a klade na srdce v souhlasu jak s římským právem, tak ještě více se starými spisovateli inkvisičními, jako Eymerikem, Pegnou, Carenou, Bordonim atd., že použití tortury vyžaduje největší opatrnosti, ježto »ke škodě spravedlnosti snadno pochybení se naskytají, pravé zločiny bez trestu zůstávají a obžalovaní přes náležitou míru obtěžováni býti mohou.« Proto připomíná stará nařízení inkvisice, dle nichž inkvisitor nikoli o své ujmě, nýbrž zároveň s místním biskupem a po předchozí poradě s radami (konsultory) svého soudního dvoru, jimž celý proces předložiti bylo, mohl torturu předepsati. Takovéto rozhodnutí muselo býti vždy zapsáno do soudních listin neboli akt a na požádání kardinálům sv. Officia v Římě předloženo ku prozkoumání, kteréžto officium vůbec pro těžké případy rozhodnutí sobě vyhradilo. Další předpisy v Arsenale obsažené stanoví, že »soudce, než přistoupí k provedení tortury, musí býti ujištěn, že nelze jinou cestou nabýti pravdy, že tortura vyžaduje tak závažných příznaků viny, že již nic nechybí, než aby se vinník přiznal, jakož i že musí býti tak mírna, aby obžalovaný byl zachován zdráv buď pro osvobození nebo pro odsouzení.« Trvání tortury nesmělo nikdy přesahovati ustanovenou dobu, obyčejně nanejvýše půl hodiny, která musela býti přesně hodinami pískovými vyměřena. Při provádění jejím přítomny býti musely určité osoby soudní, notář musel vše, co bylo činěno a mluveno, i výkřiky bolesti mučeného do soudní knihy zapsati, před započetím mučení měl býti ob-

žalovaný dvakráte vyzván, aby pravdu bez tortury vyznal, poněvadž jistá fakta jsou již dokázána, za mučení samého směl obžalovaný býti dotazován jen na věc, jež měla býti vyšetřena a to ve formě nejjednodušší. Bylo-li konečně vyznání na skřipci učiněno, nemělo ještě samo v sobě *právní platnosti;* aby jí bylo dosaženo, muselo býti od obžalovaného den potom bez hrozby a mimo mučírnu opakováno. Kdo na skřipci žádného vyznání neučinil, o tom platilo, že se očistil a proti němu nesmělo býti zakročováno přes příznaky viny.

O používání tortury pronáší Arsenale svoje mínění v souhlase se svou dobou slovy: »Takto naložiti s obžalovaným neprotiví se mírnosti a dobrotě církve. Jsou-li příznaky viny zákonité, dostatečné a důkazné, může a má inkvisitor bez bázně prostředku toho použíti, aby vinníci vyznáním se k Bohu se obrátili a odkáním trestu svou duši zachránili.« (Pars VI., str. 154).

Naše doba ovšem soudí a mluví jinak a kdo jí to může při její povaze a při moderním směru života veřejného zazlívati? Kdo by se z toho neradoval a neblahopřál právu našemu, že používání tortury, dědictví to starého římského práva odstranilo. Než přes to nemáme práva církev odsuzovati pro používání tortury a jí proto ukrutnost vytýkati. Kdo chce nestranně a správně posuzovati skutek některý z dob dávno minulých, nesmí tak činiti podle dnešního názoru právního. Každou dobu třeba spíše posuzovati z jejího vlastního ducha i ná-

zoru tehdy platného. Máme-li tuto zásadu na zřeteli, pak nemůžeme výtku činiti jen *soudům církevním* z toho, co tehdá a po několik set let *u všech soudních dvorů* se považovalo nejen za dovoleno, nýbrž i za prospěšno. Členové církevních soudů byli *syny své doby* zrovna jako všichni ostatní lidé a tkvěli na názorech a zásadách své doby jako kde kdo jiný. Proto mají také právo žádati, aby jejich činy zrovna tak se posuzovaly z oné doby a podle oné doby jako činy ostatních světských soudů, aby tedy nikoli jen jim samým a jediným se vykládalo za ukrutnost, co se tehdá vůbec konalo a považovalo za dovoleno. *Církev nezavedla mučení*, nýbrž jen co bylo *ode dávna zvykem u světských soudů*, poněkud přijala, ale zároveň *zmírnila,* buď že omezila případy, kdy by se ho smělo užiti, nebo že co bylo při tom nezdravě ukrutného, zakázala a podrobnými předpisy vyloučila veškeru osobní libovůli. (*Hlavinka,* Bludy a lži v dějinách. Brno 1888 str. 242). Vůbec pak při posuzování trapného výslechu nesmíme zapomínati, že ona tvrdost, která se v tom jeví, duchové a fysické povaze středověku byla méně na odpor. V této příčině velmi případně poznamenává znamenitý francouzský spisovatel z oboru církevního práva abbé *Bonix:* »Haněti jen inkvisici pro upotřebování tortury, bylo by velmi nespravedlivo. Tento způsob soudního procesu, jenž po několik set let se v Evropě považoval za platný u věcech trestných, tím se lišil u inkvisice od ostatních soudních dvorů, že u ní byl mnohem lépe zajištěn proti zneužití a nespravedlnostem«.

(Revue de sciences ecclés. 1866 I. str. 217). Tyto poznámky, domníváme se, k tomu přispějí, aby nepředpojatý čtenář správný soud o používání tortury při soudech inkvisičních si utvořil.

Scházelo-li dobrovolné nebo delší vazbou nebo trapným výslechem dosažené vyznání, mohl býti *důkaz proti obžalovanému veden také ještě svědky*. Aby však svědectví jejich dostačilo k dokázání viny, bylo potřebí *souhlasných výpovědí aspoň dvou svědků*. Jestliže svědectví jejich se nesrovnávala, nemohl býti obžalovaný odsouzen. Výtah výpovědí svědků dán byl pak obžalovanému, aby se proti nim hájiti mohl. *Obhájce právního* však mohl si vzíti obžalovaný jen tehdy, když *skutky nebo výpovědi jemu za vinu kladené nezaváněly haeresí* a tato nebyla ještě dokázána bezpečnými svědectvími a jinými zákonitými důkazy. V tomto případě mohli advokát nebo notář obžalovanému poskytnouti svých služeb, když byli přísahali, že mu je ihned odřeknou, jakmile by poznali, že je v pravdě bludařem.

Šlo-li však o *bludaře již zjevného*, nesměl mu advokát pomoci poskytnouti, ani právní listiny proň psáti. Neboť papežské konstituce považovaly za příznivce bludařů všecky ty, kdo jim skytali pomoci nebo rady a zapovídaly advokátům a notářům poskytovati jim svých služeb pod trestem ztráty cti (infamie) a ztráty úřadu. (*Tanon*, Histoire des tribunaux de l'inquisition en France. Paris 1893 str. 396 násl.).

§ 10. Prohlášení rozsudku při soudech inkvisičních.

Jakmile bylo vyznání učiněno, nebo důkaz viny svědky proveden, byla věc zralá *k pronešení rozsudku.* Rozsudek však pronášen byl teprve při zvláštní slavnosti, která se nazývala *sermo inquisitorum,* t. j. řeč inkvisitorův, a pozdějším autodafé t. j. úkonům víry ve Španělsku odpovídala. A sice pronášel inkvisitor rozsudek ve společenství s příslušnými biskupy, jimž musely býti předloženy všecky soudní listiny, a po vyžádání si rady bohoslovců, právníků a jiných vážených mužův, kterým však jen výtahy z doznání byly předloženy. Sermo, řeč, konán byl z pravidla v neděli nebo ve svátky v některém velkém chrámu nebo na jiném veřejném místě v přítomnosti úřadů světských, duchovenstva a četného lidu, se všemi slavnostmi, kterých vážnost okamžiku vyžadovala. Inkvisitor nejprve konal kázaní o víře, načež následovala přísaha věrnosti k víře katolické a čteny byly průkazy milosti, jež záležely v tom, že dřívějším odsouzencům trest jejich byl buď zcela prominut nebo přece aspoň v lehčí proměněn. Pak následovala *nová odsouzení,* při nichž každý jednotlivec byl dle velikosti viny své odsouzen k různým trestům, které měly, vyjímaje trest smrti, ráz pokání. V této příčině byly rozeznávány *tři třídy* bludařův: 1. *takoví, kteří se skutečně kajícně s církví smířili,* 2. *takoví, kteří se sice podrobili, avšak jen s velmi pochybnou upřímností, ponejvíce jen zdánlivě, a* 3. *osoby úplně ne-*

kajícné a tvrdošíjné. Co se týče *první třídy*, byly tu jen obyčejné a lehké církevní tresty ukládány. V pravidlech, které stanovili biskupové na synodě Narbonnské v jižní Francii r. 1243, bylo nařízeno: Bludaři, kteří ochotu a kajícnost ukazují a plnou pravdu vypovídají, mají na se vzíti jisté skutky kajícné, mezi nimiž budoucně dle vůle papeže nemá býti pouť přes moře; žalář má jim býti prominut; jen kde je to nutno a příhodno, mají býti na jiná místa přeloženi. Faráři mají dohled míti nad jejich skutky kajícnými a nedbalosti inkvisitorům oznámiti. Ti, kdož se pokání vyhýbají, ukazují tím, že jejich pokání je neupřímné.

Naproti tomu o těch, kteří sice odpřisáhnutím bludu *se zřekli,* ale *vnitrně se ho dále přidržovali,* po svém propuštění pak s chytrostí hledanou ještě jiné sváděli, stanovila synoda Arelatská r. 1234: »Poněvadž mnozí bludaři se jen zdánlivě obracejí a pak jsou tím nebezpečnější, musejí budoucně z bludu usvědčení, estliže jinak nejsou potrestáni, doživotně býti uvězněni, při čemž jejich výživa má býti z jejich majetku placena.«

Trestu doživotního žaláře používáno tudíž u bludařů kajících jednak jako nutného opatření, aby bludaři, nebylo-li jejich obrácení se upřímné, nemohli nakaziti bludem svým jiné věřící, jednak též jako prostředku trestného. Z počátku vězněni byli odsouzenci ve vězeních biskupských, později stavěny i zvláštní žaláře. Všecka tato vězení označována byla zvláštním ménem: zdi, murus, a uvězněni nazýváni zazděni, immurati.

Vězení měla, pokud možno, obsahovati cely pro osamělou vazbu vězňů obžalovaných nebo usvědčených ze skutků nejtěžších, tak aby se nebylo obávati, že nakazí jiných. Rozeznávány dva stupně vězení: vězení lehké, murus largus, a přísné, murus strictus. Vězení lehké bylo vězení beze všeho zostření, bez želez, se všelikou svobodou, kterou řád vězeňský mohl dovoliti. Vězni ve vězení lehkém bydleli společně a žili při chlebu a vodě, což však nebylo vždy přesně zachováváno od těch, kteří měli nutné prostředky. Mnohdy dostávalo se jim různých zmírnění, ano i dovolené v čas nemoci nebo z jiné příčiny. Vězení těžké zpravidla záleželo v uvěznění v cele nízké a v okovech. Počet odsouzených k vězení těžkému byl velmi malý v poměru k odsouzeným k vězení lehkému. Mniši a řeholnice byli zpravidla uvezňováni v klášterech, jejichž cely v této době namnoze rovnaly se co do nezdravoty vězením. (*Tanon,* u. d. str. 479 násl.)

Co se konečně týče *zatvrzele nekajícných,* k nimž náleželi zejména také do odpřísáhnutého bludu zpět kleslí, ti měli býti vydáni světskému rameni, poněvadž u nich zmizela všecka naděje, že by se polepšili. Dle tehdejšího práva vrchnost světská pak je dala upáliti na hranici.

Staří Římané používali tohoto trestu spolu s jinými při značném počtu zločinců a zejména na vrahy příbuzných, na otroky, kteří učinili atentát na život svého pána, na žháře, na čaroděje, na svatokrádce, na zločince vinné urážkou veličenstva, na přeběhlíky. Je známo z Tacita, že Nero dal křesťany jako pochodně

ve svých zahradách zapalovati, dav je obaliti před tím smolou. Později nakládal s křesťany tak i ukrutný Galerius a také Diokletian dal upáliti křesťana, jenž roztrhal první jeho edikt, t. j. výnos proti křesťanům. Týž císař vydal edikt, kterým stanovil trest ohně na Manichejce. Tento trest přešel ze zákonodárství římského do zákonodárství národů barbarských a vůbec do zákonodárství středověkého. Zákon visigotský jej stanoví na žhářství a cizoložství. Když v 11. století tolerance přestala u světských knížat křesťanských, byli bludaři nezřídka upalováni. Zákony císaře Fridricha II. podobně jako právo zvykové potvrdily jen praxi všech dob. když stanoví trest smrti ohněm jako obyčejný trest na bludaře. Poněvadž církev řídila se vždy zásadou: Ecclesia non sitit sanguinem, církev nežízní po krvi; ecclesia abhorret a sanguine, církev má hrůzu před krví, proto bylo vydání bludařů světskému rameni se strany církve provázeno vždy prosbou, aby dotyčný nebyl trestán na těle a životě. Je ovšem jasno, že duchovní soudcové dobře věděli, jaký osud očekával i přes jejich přímluvu bludaře světskému rameni vydaného; avšak skutečnost, že světský zákon blud označoval za zločin smrt zasluhující, ukazuje právě, že to jednání odpovídalo duchu času a nebylo výronem církevní nesnášenlivosti.

Však i těm, kteří byli odsouzeni, aby vydáni byli rameni světskému, bylo možno vždy ještě, ano i v okamžiku, kdy již vedeni byli na popraviště a stáli na hranici, blud svůj odpřisáhnouti. Trest v takovémto případě byl

pak změněn v doživotní žalář . . . Vůbec pak užíváno bylo všemožných prostředků, než skutečné vydání rameni světskému nastalo. aby zatvrzelí bludaři zatvrzelosti své se zřekli a blud odpřisáhli. Často za tím účelem bylo *odkládáno i s odsouzením bludaře* rok nebo půl roku a posíláni k němu učení mužové různých stavů, kteří se všemožně vynasnažili získati jej poučováním, přesvědčováním. Jestliže poslání jejich nesetkalo se s úspěchem, byl zatvrzelý držán nejprve v žaláři tuhém a temném, poté pak dán byl do žaláře mírnějšího a slibováno mu, že budeli činit pokání, bude s ním jednáno milosrdně. Nebylo-li po několika dnech nic u něho docíleno, byli k němu posláni jeho přátelé, jeho žena, jeho dítky, zvláště nejmenší, aby jej obměkčily, a teprve, když vše to zůstalo bezvýsledným, prosby, sliby a hrozby, byl prohlášen za nekajícího a vydán rameni světskému. Tento způsob jednání zachován byl i při bludařích nejzatvrzelejších, i u takových, kteří pronesli nejhorší rouhání proti církvi a víře, i u nejhorlivějších kněží sekty. Ano právě jejich odřeknutí se bludu bylo více vyhledáváno než u jiných, jako příkladnější. (*Tanon*, u. d. str. 464 nás.). Skutečně také námahy inkvisitorů spojené se strachem před smrtí měly za následek, že největší počet bludařů bludy své odpřisáhl. Proto počet těch, kteří vydáni byli na hranici, je mnohem menší, než se obyčejně za to má, a velmi malý u porovnání s celkovem počty obžalovaných. Největší část z upálených netvoří nekající, nýbrž zpětilí. Ze 494 bludařů. souzených Bernardem Guidonem, bylo

jich vydáno 40 jen rameni světskému, 9 z nich bylo nekajících a 31 zpětilých. (*Tanon,* u. d. str. 478.)

Zde třeba nám v krátkosti zmíniti se ještě o tom, zdali bylo možno při soudech inkvisičních *odvolání* čili appellace. Čteme-li předpisy zákonodárství papežského a císařského, vztahující se na odvolání, zdálo by se, že tato cesta byla při haeresi úplně zatarasena. Zákony císaře Fridricha II. a všecky konstituce papežské, které jednají o této věci, prohlašují, že dobrodiní odvolání má býti bludařům a jejich příznivcům úplně odmítnuto. Nicméně přece nebyla obžalovaným z bludařství všecka možnost odvolání odňata. Bylyť předpisy tyto v tom smyslu vysvětlovány, že odvolání je pouze zapovězeno, když jde o *rozsudky definitivní,* naproti tomu že je možno odvolání proti *rozhodnutím učiněným v průběhu procesu,* která křivdila obžalovanému. Odvolání podáváno z počátku přímo stolici apoštolské, poněvadž inkvisitoři byli jí bezprostředně podřízeni. V brzku však byli někteří z kardinalů od papeže jmenováni *generalními inkvisitory,* k nimž se měli inkvisitoři obraceti ve všech obtížích, které se naskytaly při vykonávání jejich funkcí a jimž také appellace podávány. V šestnáctém století však zřízena byla za tím účelem zvláštní kongregace Sixtem V., tak zvaná *kongregace inkvisiční* neboli sv. *Officia.* V Římě pak odvolání bylo rozhodováno na základě akt procesních a na základě listin strany rekurrující.

Mnohdy na prosbu odsouzených tresty od inkvisitorů nad nimi prohlášené byly papežem

zmírňovány, a to tak, že je buď sám papež přímo zmírnil, nebo dal rozkaz inkvisitorům, aby je zmírnili. (*Tanon*, u. d. str. 434 násl.).

§ 11. Jsou protestanté oprávněni vytýkati církvi katolické nesnášenlivost vůči jinověrcům?

Velmi rádi uvádějí protestanté inkvisici jako důkaz nesnášenlivosti církve vůči jinověrcům. Než k této výtce jsou právě oni nejméně oprávněni. Neboť čemu učili o náboženské snášenlivosti? Nepřidržovali se týchž zásad, z kterých inkvisice vyšla a které na církvi katolické tak ostře kárají? Či nenalézal *Luther* v proklínání papežství svou největší radost? Zda nevyzývá křesťany, aby »chopili se papeže a všeho co je čeládkou jeho modloslužby a svatosti a jim jako rouhačům jazyk vytrhli«, a aby »všecky rouhavé kluky, papeže, kardinály a všecku papežskou čeládku utopili«? A jako Luther, tak hlásají také ostatní reformatoři, jako *Butzer*, *Capito* atd. zničení jinověrcův. I »mírný« *Melanchton* snaží se tuto nauku hájiti. Než poslyšme, co v této příčině praví svědek nad jiné zajisté nepředpojatý *Döllinger*. Píšeť: »Na straně protestantské činila již nauka o naprosté moci církevní světských vládců system snášenlivosti nemožným. Dějepisně není nic nesprávnějšího než tvrzení, že reformace byla hnutím za svobodu svědomí. Právě opak je pravda. Pro sebe žádali ovšem Lutherani a Kalvíni, právě jako všichni lidé všech dob, svobodu svědomí, jinému však ji poskytovati, tam,

kde byli v převaze a přesile, jim ani nenapadlo. Úplné potlačení a vyhubení katolické církve považovali všichni reformatoři za samozřejmé. Hned na počátku vyzývali knížata a moci městské, aby bohoslužbu staré církve násilně odstranili. V Anglii, Irsku, Škotsku a Švédsku sáhlo se až k trestu smrti na vykonávání náboženství katolického.« (Kirche und Kirchen, Papstum aud Kirchenstaat. München 1861 str. 68 nás.) Kdybychom mohli sestaviti v těchto zemích autenticky počet osob pro víru katolickou pronásledovaných, dosáhl by jistě aspoň nejméně počtu obětí inkvisice. Ukrutnosti za královny Alžbety (1558—1603) na katolících v Anglii páchané převyšovaly daleko tresty inkvisice.

Než reformátoři, tak se mnohdy tvrdívá, zdědili tyto zásady od církve katolické! Kterým právem mohou však potom vztyčovati prapor evangelické svobody? Tato byla přece jediným důvodem pro oprávněnost jejich vystoupení. Sami z církve utekše, bývali by měli přece nejméně příčiny, trest, proti kterému slavně protestovali, nad jinými prohlašovati, nucení, které v církvi za nesnesitelné tyranství prohlašovali, beze všeho jiným ukládati. Byli dalecí toho, aby toto zřízení takořka jen jako obtížné dědictví s sebou vzali, spíše snažili se dokázati theoreticky i prakticky jeho oprávněnost. *Protestantská nauka byla daleko nesnášenlivější* netoliko ke katolíkům, nýbrž i k reformovaným a všem jinověrcům, než byla kdy nauka katolická. *Kalvín* prohlásil ve svém spise »De haereticis iure gladii coërcendis«, t. j. »O krocení

bludařů právem meče« trestání kacířů světskou mocí za dovolené. A odůvodňuje svůj požadavek nejinak, než to činila stará scholastika. »Prosím vás«, volá, »je správno, aby haeretici duše vraždili, otravujíce je svými bludnými naukami a aby meči bylo bráněno, který má dle rozkazu božího jejich těla stihnouti?« Atentát proti království od Boha ustanovenému zdá se mu trest smrti úplně ospravedlňovati. Proto radí magistrátu, chopit se posledního prostředku, aby bludaři byli učiněni neškodnými. Jeho přítel *Beza* prohlásil svobodu svědomí za *nauku ďábelskou,* za ďábelskou svobodu. Žádal docela, že Protitrojičníci, i když odvolají, mají býti přece popraveni. Španělský lékař *Servet* musil proto r. 1553 svůj blud upálením odpykati. Protestant *Gibbon* praví o tom: »Jediné popravení Serveta dává mi více pohoršení než hekatomby ve španělských a portugalských autodafé. Katolický inkvisitor prokazuje touže poslušnost, kterou žádá; Kalvín však zavrhl zde zločin své vlastní vzpoury.« (Cit. dle Hergenrothrova u. d. str. 602, pozn. 1.) Jednotlivé zemské církve kalvínské neostýchají se proto také ve zvláštních spisech dokazovati, že vrchnost proti všem Nekalvinistům je oprávněna a povinna používati meče. (*Döllinger*, u. d. str. 154.) »Králové a státníci, theologové a filosofové, všichni se shodovali v tom, že ani katolíkům ani kterékoli jiné církvi nebo straně nesmí býti poskytnuta tolerance od církve dosáhnuvší vlády.« »Náboženství kalvínské zřídilo všude, v Anglii, Hollandsku, Ženevě svá popraviště rovněž tak jako inkvisice a nemůže

vykázati ani jednu ze zásluh náboženství katolického«, praví sám protestant *Niebuhr.* V Severní Americe byla Maryland, od katolického lorda Baltimora kolonisovaná, baštou svobody svědomí a náboženské snášenlivosti. Roku 1649 vydalo generální shromáždění první toleranční edikt v Americe. (Srv. *Schanz*, Apologie des Christenthums 3 Theil. Freiburg 1888, str. 217 nás.)

§ 12. Konečný soud o inkvisici.

Chceme-li samu v sobě inkvisici náležitě posouditi, třeba nám dobře rozeznávati *mezi zásadou* a jejím *použitím.* Co se týče použití zásady, nelze popříti politování hodné vady a nedostatky při soudech inkvisičních. Tyto nedostatky spočívaly především v *nedostatečném procesu soudním*, ačkoli proces tento autoritou církevní byl daleko lépe a přesněji uspořádán, než při současných soudech světských. Zásada, že bludařství úmyslné a vědomé je nejtěžším proviněním, vyplývá sama sebou z přijetí víry křesťanské v positivní její podobě, žila již ve staré církvi a měla kořeny své v přesvědčení všech století. Přidržovánoť se pevně názoru, že církev má s člověkem smilování, poněvadž je člověkem, a že jej trestá, poněvadž je hříšníkem a právě tím že je k němu milosrdnou, poněvadž hřích a zločin pronásleduje.

V každé spořádané společnosti je blaho a bezpečnost celku nejvyšším zákonem; rovněž tak církev musela se starat o neporušenost

víry a mravů, které považuje za podstatnou podmínku blaha a bezpečnosti, a to v té míře, jak toho velikost dobra, o něž jde, a jemu hrozícího nebezpečenství vyžaduje. Křesťanská společnost nemohla se přesvědčením, které snad měl vinník, k tomu cítit pohnutou, aby klidně přihlížela k zevnějšímu projevování a šíření lichých zásad, právě tak jako nenechávala bez trestu cizoložníka nebo vraha, jenž se dovolával svého bludného svědomí, které nechtělo ve skutku vidět hříchu. Zákonodárství považovalo to za povinnost jednohokaždého, aby správně vedl své svědomí, nebezpečných bludů je uchránil, neuzavíral se tvrdošíjně poučení, které každému obviněnému v dostatečné míře bylo skytáno. Zřejmé a tvrdošíjné bludařství je a zůstává v očích církve trestuhodno a bylo právem trestáno. Co se týče použití trestu v jednotlivých případech, mohly se státi chyby, poněvadž použití toto je věcí pravomoci soudní, ne však úřadu učitelského; vůbec závisí na trestním právu dotyčné doby, na vládnoucích soudních názorech, které ve svém zevnějším foru t. j. soudní pravomoci i církev přijala. Tresty proti pytláctví, proti krádeži spojené s vloupáním, proti falšování mincí byly v mnohých zemích mnohem ukrutnější než tresty inkvisice. Ostatně často právě ti vytýkají krutost dřívějším dobám, kteří proti ohavnostem doby naší sotva tichou stížnost pronésti se odváží. I naše doba není ještě přese všechnu tak oslavovanou humanitu daleko prosta všeho barbarství; barbarství toto jeví se v ní jen v jiných formách, které snad právě

pro jejich licoměrný obal pozdější svět právě tak odsoudí, jako naše doba doby minulé zavrhla pro jejich nezastíranou hrubost.

Kromě toho musíme míti na paměti, že ve středověku považovali se panovníci netoliko za oprávněny působiti na náboženské přesvědčení svých poddaných, nýbrž považovali za svatou povinnost, učinit své přesvědčení působivými prostředky také přesvědčením svých poddaných. Zásada cujus est regio, illius et religio, t. j. komu náleží země, ten má právo určovati i náboženství, byla zcela obecnou a zejména od protestantů uznávána a prováděna. Připomínáme jen Falz, kde poddaní dle náboženství svého panovníka opětovaně byli donuceni těžkými tresty občanskými přestoupiti od lutheranismu ke kalvínství. Také nesmíme zapomínati na to, že trestní řád ve středověku byl přísný a krvavý. I v Německu stanovil ještě zákoník císaře Karla V. zvaný Karolina na rouhání proti Bohu a Panně Marii tresty na těle, životě a údech; paederast a sodomita měl býti souzen ohněm; čaroděj a penězokaz, každý zloděj, jenž opětovaně krádeže se dopustil atd., byl smrtí trestán. Ještě dále ve středověku byly tresty mnohem ukrutnější; mnozí pykali za to životem, co se nyní jen malým trestem stihá.

Na konec uvádíme ještě soud vynikajícího dějepisce církevního *Grisara:* »Ve svém středověkém zjevu« praví, „*není inkvisice* se svými vadami a nedostatky při procesu *ideálem pro všecku budoucnost*. Ohrožená doba 12. a 13. století zřizovala však její soudy na základě *pra-*

vého názoru o jediné oprávněnosti nauky křesťanské, zastupované Bohem ustanovenou autoritou církevní. Ústav opíral se o přesvědčení od dob církevních otců žijící, že světské prostředky moci jak představených církevních, tak také občanské vlády ve společnosti naskrze křesťanské jsou bez odporu oprávněny a povolány, skytati účinnou pomoc k zamezení nebezpečenství od haeresí duším hrozících, když ponaučování a napomínání při tvrdošíjných neměly úspěchu. Inkvisice platila přímo ochraně církve a nepřímo ochraně církevního státu; svou činnost rozvíjela používajíc prostředků církevních i státních zároveň; svou oprávněnost k náboženskému soudu dostávala však jen od církve. Špatně rozuměl by však své době každý katolík, jenž by dnes jinak než historicky mluviti chtěl o této instituci prospěšné pro cizí doby a poměry úplně vymizelé.« (Das Mittelalter einst und jetzt. Histor.-polit. Blätter 129 Bd., str. 749.)

A vynikající biskup Ketteler píše: »O mnohých a rozličných křesťanských konfessích nebo . . . církvích nebylo tehdy (totiž ve středověku) žádného pojmu. Všeobecně žilo se v představě o jedné, svaté, jedině pravé, po celém světě rozšířené, křesťanské církvi. Tato křesťanská církev byla považována za společný statek od Boha lidem darovaný, který všem křesťanům ve světě společně přináleží, na nějž všichni právo mají a ve kterém uloženy jsou a chovají se nejvyšší jejich statky. Zdaž můžeme se diviti, že útok na tento veliký, duchovní chrám boží na zemi, jenž byl právem

pokládán za základní pilíř všeho společenského řádu, za *zločin občanský* považován byl, vycházel-li od vlastních dítek jeho... Vyšel-li kdy zákon z nejobecnějšího přesvědčení, jsou to právě občanské zákony proti bludařům. V plném smyslu lze je nazvati právem přirozeným; neboť kdekoli žili lidé na zemi ve státním svazku, i u všech národů pohankých, měli za to, že smí hájiti náboženské přesvědčení, které všichni měli, proti útoku jednotlivcově.« (Freiheit, Autorität u. Kirche. Mainz 1862 str. 149 nás.).

Právem označuje zde duchaplný biskup *všeobecné vědomí víry* za základ pro způsob, kterým nakládáno bylo s kacíři se strany křesťanského státu.

Když v *době reformace* západ ztratil poklad jednoty víry. nemohlo více bludařství považováno býti za zločin občanský; proto také od té doby zmizelo ze státních zákonů trestních. Za podstatně změněných poměrů je nejlépe, když stát poskytne svobodu náboženskou. Jen takovým náboženským názorům, naukám a obyčejům, které zřejmě pohrdají zákony zdravého rozumu a přirozené mravnosti a tím ohrožují jeho existenci, bude muset netoliko odepříti uznání a toleranci. nýbrž i se všelikou rozhodností proti nim vystupovati. Kdyby utvořila se na př. náboženská strana, která by shledávala v přinášení lidských obětí nebo nemravném foenicko-babylonském kultu Astarty cosi svatého a obnovení hodného, nebo obnovovala zásady fanatických Novokřtěnců v Münsteru, nebo kdyby sekta Mormonů,

mnohoženství se přidržující, která ani ve Svobodných Státech severoamerických nebyla uznána za snesitelnou, v Evropě se chtěla usaditi, kdo mohl by žádat od moci státní, aby těmto sektám poskytla uznání nebo toleranci, kdo nemusel by spíše za její povinost považovat, aby je všemi prostředky potíral?

Církev také nikterak neželí, nýbrž spíše raduje se z toho, že přísné tresty středověké proti bludařům byly odstraněny, neboť, jak praví slavně panující papež Pius X., »srdce přísným jednáním k Bohu vésti je marná naděje; ano příliš ostrým bičováním bludů a příliš prudkým káráním chyb škodí se často více než prospívá.« (Encyklika ze 4. října 1903.) Ve zkoušce osvědčí se pravá víra. Plevy, nikoli pšenici, odvane prudký vítr. Konečně mocí a násilím blud se nikdy nevykoření; jestiť tak starý jako hříšné lidstvo a vždy až do konce dnů bude muset církev s ním bojovat; církev musí jej potírat *mečem a silou božského slova,* důvěřujíc v zaslíbení Toho, který »svět přemohl«: Brány pekelné jí nepřemohou. (Mat. 16, 18.)

Inkvisice španělská.

§ 1. Úvod.

V míře ještě větší než inkvisice církevní stala se předmětem a terčem rozličných lží a pomluv inkvisice španělská. A bohužel hlavním původcem těchto lží a pomluv vedle neznámého spisovatele, k protestantům Sevillským

náležejícího. jenž r. 1567 pod pseudonymem *Reginaldus Gonsalvius Montanus* vydal spis Inquisitionis Hispanicae artes aliquot detectae, jest zvláště kněz odpadlík *Llorente*. Narodiv se ze šlechtické rodiny aragonské r. 1756, věnoval se Llorente studiu práva světského a církevního. Poněvadž záhy již oddal se názorům osvícenským, povyšovala jej vláda španělská, která tehdy tomuto směru přála, rychle k různým důstojnostem. Tak již roku 1782 stal se Llorente, ač teprve 26 let stár, generálním vikářem calahorrského biskupství a r. 1789 jmenován byl od krále kanovníkem v Calahoře a od velinkvisitora *Augustina Rubina de Cevallos*, biskupa jaenského, generálním sekretářem inkvisičním v Madridě. R. 1805 použil ho španělský ministr *Godoy* za nástroj, aby provinilce baskické zbavil jejich výsad. Llorente napsal za tím účelem zvláštní vědecké odůvodnění. Když pak r. 1808 Napoleon zmocnil se Španělska, svěřeno bylo Llorentovi poslání, aby provedl dekret, kterým španělské kláštery byly zrušeny a jejich jmění zkonfiskováno. Od roku 1809 zabýval se z rozkazu krále *Josefa Bonaparte* hlavně spisováním dějin inkvisice. Když pak po pádu vlády Josefovy jako velezrádce r. 1814 byl ze Španělska vypovězen, odešel do Paříže a vydal zde r. 1817 a 1818 v překladu francouzském *„Kritické dějiny inkvisice španělské“* ve 4 svazcích. (Histoire critique de l'Inquisition d'Espagne.) V Paříži žil hlavně z podpory francouzských loží zednářských a posléze i odtud od vlády francouzské vypovězen r. 1822, uchýlil se do Madridu, kde r. 1823 zemřel.

A tento muž zásad zednářských a neznabožských, odpadlík církevní a vlastizrádce, stal se pramenem, z něhož vědomosti své čerpají všichni ti, kdož ze zášti anebo z předpojatosti o inkvisici španělské píší. Že dílo jeho o inkvisici je dílem *strannickým a nespolehlivým*, dokázali netoliko dějepisci katoličtí, jako na př. *Hefele*, později biskup v Rottenburku v Německu, ve svém spise *Der Kardinal Ximenes*, nýbrž připouštějí a doznávají i liberálové a protestanti. Tak již německý historik *Ranke* ve svém díle *Fürsten u. Völker von Südeuropa* r. 1827 poprvé vydaném poukázal na to, že líčení Llorentovo v jistém směru jest zbarveno; podobně ostýchavě doznal i protestant *Kurtz*, »že některé Llorentovy zprávy jsou upřílišněny«; a v nejnovější době protestantský professor *Schäfer* výslovně praví ve svém díle: *Beiträge zur Geschichte des spanischen Protestantismus und der Inquisition in sechszehnten Jahrhundert.* Gütersloh 1902: »Vskutku jest dílo Llorentovo tak velice ovládáno tendencí inkvisici vylíčiti jako skvrnu církve a zkázu Španělska, že nelze jeho údajům bez nejpřísnějšího zkoumání víry žádné přikládati. Nejvíce napadána je v něm ona část, kde, jak udává, na základě svých četných výpisků, ve skutečnosti však, jak *Peschel* právem dí, na základě frivolního výpočtu dohadního počet obětí vypočísti se snaží a při tom neobyčejně velikých číslic upálených a pokání podrobených dosahuje, ačkoli ustavičně klade důraz na to, že jen bere nejmenší číslice« (I. Bd. str. 25.). A náš *Ottův slovník naučný* píše: »Zprávy Llorentovy jsou asi značně přehnány a stran-

nicky uspořádány« (XII. str. 660). Poněvadž i u nás lži o inkvisici španělské stále jsou šířeny netoliko jen od listů protestantských, nýbrž i liberálních a socialistických, chceme v přítomném pojednání v krátkosti vylíčiti inkvisici španělskou tak, jak se nám dle nestranného novějšího bádání jeví.

§ 2. Vznik inkvisice španělské.

Jako v jiných zemích, kde vyskytali se bludaři, tak byla i ve Španělsku zavedena ve středověku *inkvisice církevní.* Když totiž bludaři jižní Francie, Albigenští, z Francie po výpravě křížové Ludvíka VIII ve značném počtu do sousedních zemí, zejména do Aragonu, se hleděli zachrániti, vydal nejprve král Jakub I. zvaný Dobyvatel r. 1226 edikt proti nim, načež 26. května 1232 nařídil papež *Řehoř IX.* zvláštní bullou *Declinante iam mundi vespere,* arcibiskupovi Tarragonskému a biskupům jemu podřízeným, aby buď sami nebo skrze Dominikány po kacířích pátrali a je trestali. Následujícího roku bylo toto papežské nařízení na *sněmu v Tarragoně* přesněji vymezeno a s přiměřeným návodem od krále samého podepsáno a uveřejněno. Další instrukce pro tuto církevní inkvisici ve Španělsku vydal opět Řehoř IX. r. 1238, svěřiv ji, když bludařství zde čím dále tím více se šířilo, řádům žebravým. Později *Urban IV.* svěřil ji výlučně řádu dominikánskému. Tato inkvisice církevní zůstala omezena hlavně na severovýchod Španělska, na Aragon, Katalunnu a Navarru a nerozvíjela příliš značnou působ-

nost, nejsouc ani od světské moci ani od biskupů dostatečně podporována. Zvláštních místních soudů nebylo, nýbrž inkvisitoři přicházeli do okrsku jim určeného jen za daných příležitostí, při čemž moc světská byla povinna je podporovati. (*Schäfer*, u. d. str. 36 nás.).

V rouchu zcela jiném než tato stará inkvisice, která byla podobně organisována jako papežská inkvisice v jiných zemích, jeví se nám tak zvaná *reformovaná* neboli *nová inkvisice španělská*. Podnět k jejímu zřízení dala *otázka židovská* ve Španělsku ke konci 15. století zvláště palčivá a dále *politický rozvoj* na poloostrově Pyrenejském. Hned v prvních stoletích do Kristu rozmohli se židé, v době císaře Domitiana (┼ 96) z Říma zapuzení a zde se usadivší, ve Španělsku tak četně a nabyli obchody peněžními tak veliké moci, že považovali za možno, veškerou zemi tu učiniti židovskou. Proto již *synoda v Elvíře* kolem roku 300 konaná, zakázala křesťanům všechen bližší styk se židy a jmenovitě všeliké manželské sňatky s nimi. z čehož viděti, že takové sňatky křesťanů se židy v zemi té nebývaly řídkými. O několik století později *sněm Toledský* (r. 589) obnovil netoliko zákaz sňatků se židy, nýbrž zakázal židům též obchod s otroky, který jim byl při značné jeho rozšířenosti pramenem velikého zisku. Touže dobou pokoušeli se *králové visigotští* španělské židy násilně přivésti k víře křesťanské, což ovšem schvalovati se nedá. Proto také *čtvrtá synoda Toledská* r. 633 toto násilné obrácení židů zakázala, při tom však na tom stála, aby židé již pokřtění víře křes-

ťanské zůstali věrni. Jelikož v témže století 7. vláda visigotská, aby židy spíše přivedla k víře křesťanské, židům těm, kteří křesťany státi se nechtěli, mnohá občanská práva odnímala, rostl počet zdánlivě obrácených náramně. Dáno jim jméno *Maranos*, vzaté od biblického »Maranatha« t. j. Pán přijde (s pomstou na ty, kteří ho nemilují 1. Kor. 16, 22). Mězi těmito Marany rozšířila se v tichosti veliká revoluce, která ve spolku ze Saraceny v Africe zamýšlela visigotský křesťanský trůn podvrátiti a ve Španělsku nový Jerusalém vybudovati. Avšak spiknutí to vyzrazeno a spiklenci od krále visigotského Egizy přísně potrestáni r. 690). (*Hefele*, Der Kardinal Ximenes 2. Aufl. Tübingen 1851 str. 256 nás.)

Když nato ve století osmém (od r. 711) Saracenové z Afriky skoro celé země španělské, i Sardinie s Korsikou a jižní Italie se zmocnili, oddechli si opět židé pokřtění (Maranové) i nekřtění a nabyvše zase veliké moci, bohatství a vysokých úřadů, neopomenuli křesťanům hojně spláceti křivdy, dříve na nich a na jejich předcích spáchané. Křesťané zatlačeni jsouce od hor na sever Španělska neodvážili se žádného odboje proti vetřelým novým pánům. Teprve když r. 732 francouzský vojevůdce *Karel Martel* Mohamedány i do Francie se deroucí na hlavu porazil, nabyli pokoření křesťané opět srdce a počali sami boje proti Saracenům, aby opět Španělsko z moci jejich dobyli. Dílo osvobozovací se dařilo a po dlouhých bojích dokonáno bylo r. 1492. Za těchto bojů proti Mohamedánům viděli mnozí španělští

rytíři v židech mnohem bližší a nebezpečnější nepřátele víry křesťanské než ve vyznavačích nauky Mohamedovy. Vzpomínajíce k tomu ještě na křivdy od židův a Maranů pod vládou mohamedánskou na křesťanech spáchané, nezřídka i je trýznili a usmrcovali. Tu byli to římští papežové, zejména Alexander II. a Honorius III., kteří se židů ujímali, poukazujíce na to, jak nehodno je křesťana mstíti se, a upozorňujíce, že židé rovněž tak lidé jsou jako křesťané. Na druhé však straně žádali papežové, že židé nemají vládnouti nad křesťany, jako jejich pánové, vrchnosti nebo soudci. Přes to židé opět, zvláště od polovice století 13., nabývali netoliko vždy většího bohatství, nýbrž dosahovali nejvyšších důstojností, ano i šlechtických výsad a svobod, tak na př. nesměli býti podobně jako šlechtici zatčeni, leč jen na výslovný rozkaz krále. Ano setkáváme se i s židovskými finančními ministry a mílci králů, kteří vlastně otěže vládní v rukou svých měli. Opětovaně žádali proto již ve 14. století *Cortes* a *sněmy církevní*, aby veliké výsady židů byly omezeny a jednotlivé bouře lidu ukazovaly všeobecné rozhořčení španělského lidu proti těmto nebezpečným cizincům. (*Hefele*, u. d. str. 259 násl.).

Ještě nebezpečnější než *židé skuteční* byli židé *zdánlivě na víru křesťanskou obrácení*, jejichž počet od konce 14. století jednak horlivými snahami sv. Vincence Ferrerského značně vzrostl. Konvertité tito na oko jsouce křesťany, potají však zůstávajíce své dřívější víře a svým bývalým souvěrcům věrni, ohrožovali v ne-

malé míře víru křesťanskou a národnost španělskou. Přes to že se tajně přidržovali starých židovských obyčejů, dovedli se vplížiti do duchovních hodností, i biskupství, a neméně též do vysokých světských úřadů a sňatky manželskými do rodin šlechtických a zneužívali svého vlivu k rozšíření židovství na úkor národních a křesťanských zájmův. Vliv jejich byl tím povážlivějším, poněvadž ovládali všecky finanční síly země. Věci dospěly posléze tak daleko, že šlo o *bytí nebo nebytí křesťanského Španělska.* Ostřejší provádění starých zákonů proti židům, jejich odloučení od křesťanů atd., jež král Ferdinand Aragonský a královna Isabella Kastilská provésti se snažili, nepomáhaly mnoho, zvláště poněvadž konvertisté jako křesťané dle jména nemohli býti jimi postiženi. (*Hefele,* u. d. str. 260 násl.).

Pomoc mělo poskytnouti proto *zřízení nové inkvisice.* Na radu biskupa v Cadizu, dominikánského převora Alonsa de Hodeja a Diega de Merlo odhodlali se král Ferdinand a královna Isabella vymoci potřebné k tomu dovolení u stolice apoštolské. *Sixtus IV.* udělil toto dovolení bullou ze dne 1. listopadu 1478, kterou splnomocňoval Ferdinanda a Isabellu jmenovati dva až tři arcibiskupy a biskupy a jiné duchovní hodnostáře, z kleru světského nebo řeholního, kteří by se doporoučeli moudrostí a ctností, aspoň 40 let staří byli a bezúhonných mravů, učiteli nebo bakaláři theologie, doktory nebo licenciaty kanonického práva, k vykonávání inkvisice proti pokřtěným židům do bludů zpět upadlým, jakož i proti

jiným odpadlíkům. Za tím účelem udělil papež těmto inkvisitorům potřebnou pravomoc soudní, aby proti vinníkům dle práva a zvyku zakročovali, a dovolil španělskému králi a královně, aby je mohli odvolati a jiné místo nich ustanoviti. (*Pastor,* Geschichte der Päpste 3. u. 4. Aufl. 2. Bd. Freiburg 1904 str. 624 nás.)

Dříve však než Ferdinand s Isabellou ke zřízení inkvisice přistoupili, pokusili se ještě jednou mírnější cestou cíle svého dojíti. S jejich vědomím a přivolením sestavil r. 1478 slovutný arcibiskup a kardinal *Mendoza* v Seville, později v Toledu, jakýsi katechismus křesťanského života a dal k poučení všech rozšiřovati. Pro lepší zdar této věci ustanoveni byli od krále a královny mimo to zvláštní kněží, kteří by kázaním, rozmluvami a missiemi svedené opět k pravé víře a církvi přivedli. Než tento pokus byl tvrdošíjným odporem Maranův zmařen a s posměškem odmítnut; místo aby se podrobili, vydali jako odpověď proti Ferdinandovi a Isabelle, jakož i proti křesťanskému náboženství hanopis, plný jízlivých úsměškův a úštěpkův. Nato teprve jmenovali král a královna na základě uvedené bully papežské 17. září r. 1480 dva dominikánské mnichy, provinciala Miguela Morilla a vikáře Juana de San Martin inkvisitory především pro město Sevillu a dioecesi sevillskou. Jako rádce neboli konsulent byl jim dán Dr. Juan Ruiz de Medina. Tím teprve *zřízena vlastní španělská inkvisice,* která na počátku r. 1481 činnost svou započala, vydavši nejdříve nařízení, ve kterém uváděly se známky, dle nichž pravého křesťana od

zdánlivého rozeznati lze, a nařídivši spolu všem, aby udali ty, na kterých známky ty pozorovati jest. (*Pastor* u. d. str. 625.)

Když však inkvisice Sevillská způsobem příliš příkrým proti Maranos si počínala, vydavši zatvrzelé světskému rameni k upálení, byly vbrzku papeži do Říma zaslány prudké stížnosti a žaloby proti jednání inkvisitorů. Papež Sixtus IV. následkem těchto stížností vydal 29. ledna 1482 zvláštní breve, ve kterém vyjadřuje nejdříve svou nespokojenost nad tím, že bez jeho vědomí některé klausuly v dřívějším breve byly vynechány, které dle všeho měly bezpečněji chrániti před zneužitím; že bez soudního řízení inkvisitoři mnohé nespravedlivě uvěznili, krutému mučení podrobili, jako bludaře odsoudili a statky popravených skonfiskovali. V dalším pak opakuje rozkaz, že v budoucnosti svůj úřad mají vykonávati inkvisitoři dle *práva a spravedlnosti a jen za spolupůsobení biskupův.* Kromě toho prohlašuje papež, že pouze z ohledu na krále, jehož vyslanec v Římě za inkvisitory se přimlouval, je úřadu jejich nezbavuje. Jestliže by v budoucnosti dle práva a slušnosti, spolu s místními biskupy a jak to spása duší vyžaduje, nejednali, že místo nich ustanoví jiné. Žádost španělských králů, aby inkvisice i mimo Kastilii a Leon byla rozšířena, odmítl papež, poněvadž již je v nich papežská inkvisice dominikánská.

Ježto však Ferdinand a Isabella nebezpečenství od Maranů skutečně hrozící nezřídka si brali za záminku, aby soudem inkvisičním i jiné své nepřátele neškodnými učinili, a po-

něvadž v této příčině inkvisitoři až příliš povolnými se ukazovali, žádal papež 10. října 1482 znovu s důrazem, aby předpisy obecného práva byly zachovávány. Aby pak učinil přítrž příliš častým appellacím do Říma a přece obžalované proti nespravedlivému odsouzení chránil, jmenoval 25. května 1483 arcibiskupa Sevillského papežským appellačním soudem, k němuž podáno býti mohlo odvolání od rozhodnutí inkvisičních dvorů. Poněvadž však účelu papežova nebylo úplně dosaženo a krutost a nespravedlnost inkvisitorů trvala dále, proto vydal 2. srpna 1483 nové breve, ve kterém sice rozšířil působnost inkvisice na celou Kastilii a Leon, avšak zároveň žádal, aby s obžalovanými jednáno bylo s větší mírností a šetrností a zejména kajícně se vracející aby v držení svého majetku byli ponecháni. »Poněvadž jen milosrdenství je to, které nás Bohu podobným činí, prosíme a napomínáme krále a královnu při lásce Ježíše Krista, aby toho napodobovali, který se vždy smilovává a šetří. Proto ať šetrně jednají se svými poddanými v Seville, kteří blud svůj uznávají a milosrdenství se dovolávají.« Mimo to ještě nařídil, že appellace mohou býti podávány do Říma a jejich vyřízení v Římě že má míti i ve Španělsku platnost, a že jednou absolovaní nemají býti dále od inkvisitorů znepokojováni.

S nařízením Sixta IV. o appellacích byla však vláda španělská nanejvýše nespokojena. Hrozbami nejkrajnějšími, zejména pohrůžkou úplného odtržení se od Říma, pohnula papeže, že již 13. srpna ono nařízení opět odvolal a

potvrdil od králů mu navrženého dominikanského převora *Tomáše Torquemadu za generalního inkvisitora* netoliko Kastilii a Leon, nýbrž i pro Aragon, Catalunnu a Valencii. Tento měl říditi celou inkvisici, své apoštolské poslání na jiné přenášeti a zvláště appellace k apoštolské stolici podané přijímati. Tím dosáhli králové od Sixta IV. tolik, že nyní jim oddaný domácí církevní hodnostář, jemuž příslušela volba ostatních inkvisitorů, byl v čelo inkvisice ve všech jejich zemích postaven a tím jim za současného odstranění vlivu papežského, zejména vyloučením appellací do Říma, zajištěn dalekosáhlý vliv na inkvisici a její používání pro účely státní. (*Pastor* u. d. str. 427 nás.)

Nyní byly zřízeny především čtyři stálé inkvisiční dvory, které sídlo své měly v Seville, v Cordově, v Jaenu a Cindadu Real. Zároveň jmenoval Ferdinand v dorozumění s Torquemadou a po dosažení papežského svolení *generalní inkvisiční radu,* tak zvanou Consejo de la santa general Inquisicion, jejížto předsedou byl generalní inkvisitor. Tento vydal r. 1484 první instrukce pro španělskou inkvisici a když téhož roku také v Aragonu inkvisitoři dominikanští nahraženi byli inkvisitory od Torquemady jmenovanými, bylo tím zřízení a organisace inkvisice v celém království v podstatě dovršeno. V následujících letech rozmnožil se rychle počet soudů provincialních, instrukce byly od Torquemady a jeho nástupců doplněny a pravomoc inkvisice rozšířena, až konečně r. 1561 soudní řízení předpisy a nařízeními smě-

rodatnými trvale bylo ustanoveno. (Srv. *Schäfer* u. d. str. 44 nás.)

Proselytismus židů, kteří netoliko Marany, nýbrž i staré křesťany pro židovství získati chtěli, přesvědčil snadno inkvisitory, že kryptojudaismus (skryté židovství) nepřestane, dokud židé budou ve Španělsku. Jejich řeči a varování nalezly i u státníků tím spíše ohlasu, čím více bohatství a kvetoucí obchod židů dráždily. Všeobecné blaho státní, slovo, jehož čarovná moc i v dvacátém ještě století zakrývati musí tak mnohé porušení práva a náboženské svobody, zdálo se tím více žádati vypuzení židů, čím menší byla naděje, že by podařilo se židy kdy přeměniti v pokojné občany a odvrátiti je od jejich proselytismu. K tomu družily se ještě rozličné jejich násilnosti. Komolili kříže, znesvěcovali hostie, ba uvalili na sebe i podezření, že ukřižovali křesťanské dítky a zosnovali spiknutí, kterým se chtěli zmocniti o slavnosti Božího Těla Toleda a křesťany povražditi. Ferdinand a Isabella mohli jistě počítati na souhlas Španělů, když 31. března r. 1492 vydali edikt, dle něhož všichni židé bez výjimky do konce července buď měli přijmouti křest nebo Španělsko opustiti. Před uplynutím lhůty kazatelé španělští vynasnažovali se všemožně, aby získali co nejvíce židů pro křest a zvláště Torquemada uložil Dominikánům, aby o to ze všech sil svých se přičinili. Nicméně mnoho tisíc židů — dle dějepisce Ferrerasa 100.000 — dalo přednost vyhnanství před obrácením a opustili na konci června, prodavše svůj majetek, říše španělské. Jedni uchýlili se do Se-

verní Afriky a do Turecka, jiní do Italie a Portugalska, odkud však také králem Menuelem r. 1497 byli vypuzeni. Židé, kteří ve Španělsku zůstali, jakož i ti, kteří se vrátili bídou donuceni, přijali křest; avšak mnozí z nich uvnitř zůstali nadále židy a zachovávali tajně židovské obyčeje, tak že opatřením r. 1492 vlastně jen počet tajných židů byl rozmnožen a tím také nebezpečenství, které církvi a státu hrozilo.

Dobytí Granady r. 1492, kterým byl maurskému panství ve Španělsku konec učiněn, přivedlo do lůna církve nové zdánlivé křesťany. Vítězové, kteří Maury nezkracovali v jejich politických a náboženských právech, vynasnažovali se pohnouti je k přijetí víry křesťanské, aby tím učinili konec spojení s Mohamedány v Africe. Mírné prostředky poučováním je získati křesťanství nepotkaly se s úspěchem. Missionáři byli prudce osočováni a napadáni a opětovaně došlo ku vzpourám. Panovníci katoličtí postavivše se nyní na stanovisko vítězů proti vzbouřencům, odňali jim poskytnuté výsady a uložili jim buď přijmouti křest nebo se vystěhovati. Většina Maurů v království Granadském přijala křest. Aby tito pokřtění Maurové (Moriskové) byli chráněni před svedením k odpadu, byl dán také Maurům v Leonu a Kastilii r. 1502 rozkaz, aby buď přijali víru křesťanskou nebo zemi opustili. Většina z nich skutečně dala se pokřtíti a zůstala ve Španělsku. Uvnitř však zůstávali také tito pokřtění Maurové Mohamedány a zaujímali k církvi stanovisko Maranův. Inkvisice musela proto bdělé oko nad nimi míti; nicméně bylo s nimi mír-

něji jednáno než s tajnými židy. Ano i když r. 1526 visitace v Granadě ukázala, že téměř všichni Moriskové od křesťanství odpadli a sotva sedm jich zůstalo věrných, byl sice i tam zřízen soud inkvisiční, avšak postupováno vždy s největší mírností a shovívavostí proti opětovaně zpětilým. Papež Clemens VII. pečoval o to, aby Moriskové důkladně v pravdách křesťanských byli vyučeni, a císař Karel V. rozkázal, aby statky odpadlíků dětem byly zachovány, a zapověděl odpadlé odevzdati rameni světskému k potrestání, zejména k trestu smrti. Podobně tomu bylo za krále Fillipa II.; ani jediný z Morisků nebyl pro odpad od víry křesťanské popraven. Než tímto shovíváním nedal se divoký lid získati; odvážlivé vzpoury, vlastizrádné spojení s Maury v Africe vyžadovaly přísnějšího zakročení, až konečně za krále Filipa III. byli ze Španělska vypuzeni, k čemuž již král francouzský František I. císaři Karlu V. radil (*Brück* v Kirchexikon od *Welzera* a *Weltea*, sv. VI., sl. 778).

Z posavadního líčení španělské inkvisice jde na jevo, že byla hlavním k tomu prostředkem, aby národnosti španělské v zápasu proti židovství a mohamedanismu čili islamu dobyla vítězství.

Ve století 16. za vlády Filipa II. španělské inkvisice používáno především k tomu, aby vniknutí protestantismu do Španělska zabráněno bylo; což se také podařilo. Za vlády Bourbonů měla postaviti hráz proti zhoubným zásadám nevěrecké, bezbožecké filosofie, která z Francie Španělsko zaplaviti hrozila, zameziti

vnikání bezbožeckých a frivolních spisů Voltairových a jiných francouzských atheistů do Španělska, podobně jako utvoření tajných nekřesťanských společností. Údové společností těchto zaujímali z části vysoká místa církevní, což se tím snáze státi mohlo, poněvadž král zadával všechna církevní beneficia. Inkvisice byla nyní ve své činnosti církevní ochromena. Ano nepřátelé církve dosáhli docela při zaslepeném dvoře madridském, že za úředníky tohoto soudu ustanoveni byli jejich soudruzi. Znamenitý generální inkvisitor kardinál Lorenzana, arcibiskup Toledský, byl z návodu milce manželky Karla IV., nevěreckého a nemravného knížete Godoye poslán do vyhnanství a velkým inkvisitorem ustanoven byl arcibiskup z Burgos, *Ramon Jose de Arce*, jemuž dán byl jako sekretář zednář Llorente, kanovník Toledský. Josef Bonaparte, kterému bratr jeho, císař Napoleon I. udělil španělskou korunu královskou, zrušil 4. prosince 1808 inkvisici. Když však král Ferdinand VII. r. 1814 dosáhl opět trůnu svých otců, byla inkvisice obnovena. Pius VII. udělil r. 1816 k tomu své schválení pod tou podmínkou, že tortura bude odstraněna a nastanou různá zmírnění. Konečně za revoluce r. 1820, kterou slabému králi nová konstituce byla vnucena, odstraněna byla španělská inkvisice definitivně (*Brück* u. d. sl. 779).

§ 3. Organisace inkvisice španělské.

Poznavše v krátkosti vznik a vývoj inkvisice španělské, povšimněme si nyní její *organisace*.

V čele její stál *generální inkvisitor*, jenž byl od krále jmenován a od papeže potvrzován a jen toto potvrzení papežské opravňovalo ho k vykonávání jurisdikce v záležitostech bludařských. Král nemohl ho sesaditi, nýbrž jen k složení jeho úřadu donutiti. Jemu po boku stála *generální rada inkvisiční*, utvořená z pěti členů, kteří měli název apoštolských inkvisitorů, dále ze dvou sekretářů, dvou relatorů, jednoho zástupce státního (advocatus fiscalis) a několika konsultorů a kvalifikatorů. Úředníci tohoto nejvyššího soudního dvora dostávali svou plnou moc nad bludařstvím souditi od generálního inkvisitora, kdo je jmenoval, není jisto, rovněž tak, zdali měli jen poradný nebo rozhodující hlas v genenerální radě.

Hlavní úlohou generální rady bylo dávati všeobecné předpisy soudům podřízeným, uspořádati obtížný často poměr mezi státní mocí a inkvisicí a v této příčině nabyla namnoze vlivu dalekosáhlého. Vedle toho měla generální rada úkol dohlížeti na soudy provinciální, zprostředkovati spojení mezi nimi, rozhodovati definitivně všecky důležitější nebo sporné záležitosti procesu se týkající a spravovati finance celého institutu. Dohled nad soudy provinciálními byl prováděn jednak osobní návštěvou některého člena generální rady, jednak ročními zprávami, které generální radě podávati musely podřízené soudy provinciální. Dále náleželo jí definitivně rozhodovati v záležitostech rozsudku, jak jestliže hlasující soudcové nebyli jednotni, tak zvláště v rozsudcích smrti, a stávalo se nezřídka, že generální rada následkem takovéhoto rozporu

rozhodla se buď pro osvobození nebo aspoň rozsudek zmírnila. Ale ani tímto definitivním rozsudkem nebyla činnost rady, pokud se týkala uvězněných, skončena; spíše byly jí také předkládány všecky pozdější žádosti o milost, a měla tím příležitost ukazovati mírnost, kteréžto příležitosti vskutku také častěji používala, než obyčejně se za to má (*Schäfer* u. d. str. 49. násl.).

Jednotlivé soudy provinciální, kterých bylo v druhé polovici 16. stol. v Kastilii devět, v královstvích koruny Aragonské pak čtyři, a jež na generální radě závisely, měly vymezený určitý okršlek, jehož místa musela být od některého z inkvisitorů pokud možno často revidována, aby stopy bludařství byly stanoveny. Soudící inkvisitorové původně byli dva, později následkem rozšíření oboru povinností tři. Ustanovováni byli od generálního inkvisitora, čímž obdrželi kvalifikaci papežských inkvisitorů. Každý z nich mohl sám pro sebe výslech prováděti, visitace konati, vůbec všeobecné záležitosti vésti. Naproti tomu žádala se pro zvláštní nálezy, zatčení, mučení, konečný rozsudek, spolupůsobnosti alespoň dvou inkvisitorů.

K řádně vypravenému soudu náleželo dále několik sekretářů nebo notářů, jeden nebo dva fiskalové, jako zástupci úřadu žalujícího, soudní služebník, žalářník, lékař a četní familiaři t. j. dobrovolní služebníci inkvisice, postavení, k němuž se při výsadách, které s ním byly spojeny, i vysoce postavené osoby hlásily.

K úředníkům inkvisičním náleželi též, ač neměli vlastně pevného ustanovení, *kvalifikatoři*,

theologové, kteří měli zkoumati předložené jim bez uvedení jména podezřelé projevy, zdali jsou bludařské, jakož i *rádce* čili *konsultorové* t. j. přísedící při poradě a rozsudku, jejichž hlas měl touže platnost jako hlas inkvisitorů, ačkoli znali proces jen z přečtení akt soudních. Rovněž tak při rozsudku musel spolupůsobiti dioecesanní biskup, jenž však velmi často svá práva přenášel na někoho jiného, zvláště na některého z inkvisitorův.

Zvláštní bylo postavení officielního obhájce, kterého si obžalovaný svobodně z několika obhájců, při inkvisici ustanovených voliti mohl. Zdali obhájcové tito byli stálými úředníky inkvisičními, není jisto. Platu na každý způsob neměli, nýbrž obžalovaný musel je platiti.

Úkolem tribunálů provinciálních bylo v první řadě vyhledávati a trestati kacířství a odpadnutí; v této příčině měly tudíž v podstatě touže příslušnost čili kompetenci, jako jiné soudy inkvisiční. Záhy však tato kompetence byla rozšířena, jednak že od papeže byla inkvisici přikázána ještě různá zvláštní provinění, jako na př. v Aragonii protipřirozené smilstvo, jednak že sama ve své kompetenci na podezření z haerese měla příležitost ještě jiná provinění, dříve před inkvisici nenáležející, před svůj soud potahovati, jako na př. obchod s koňmi do Francie, podloudný obchod s měděnými mincemi atd. Než v druhé polovici 18. stol. byla opět definitivně její kompetence na potírání bludařství a odpadlictví omezena.

Z toho všeho, co jsme dosud uvedli,

patrno, že inkvisice španělská v mnohé příčině se lišila od staré inkvisice. Kdežto stará inkvisice byla v rukou řádu dominikánského, neměl s inkvisicí novou řád dominikánský právně co činiti. Král, jak jsme viděli, jmenoval některého preláta španělského generálním inkvisitorem, který zase obdržev plnomoc od papeže jmenoval inkvisitory a ostatní úředníky. Při staré inkvisici nebylo generální rady, při nové byl úřad dohlížející a appellační instance s dalekosáhlými právy. Stará inkvisice neměla stálých tribunálů, při nové inkvisici byly stálé soudní dvory pro jistý okršlek příslušné v značném počtu. Stará inkvisice byla od královských nebo politických vlivů zcela prosta, nová inkvisice byla, ač původně ustanovena také k potlačení bludařství, používána vždy ve větší míře od králů i politicky k potlačování nemilých osob, směrů, práv stavovských a zemských. Možnost k tomu byla tím dána, že nová inkvisice měla podstatně rozsáhlejší kompetenci než stará. Stará inkvisice měla soudit jen o bludařství a odpadlictví — odsuzování pro podezření z bludu bylo při ní omezeno jen na několik málo provinění, nová inkvisice mohla naproti tomu na základě podezření zakročiti proti skutkům trestným, které v podstatě s církevními proviněními neměly co činiti, jako na př. proti prodeji koní, zbraní do Francie. Také osobní příslušnost nové inkvisice byla obsáhlejší než staré; mohlať zakročiti i proti biskupům, arcibiskupům a kardinálům, tak že z její pravomoci vůbec jen papež byl vyňat. *Schäfer,* u. d. str. 45. násl.)

§ 4. Soudní řízení inkvisice španělské.

Soudní řízení bylo přesně stanoveno a uspořádáno, jak dosvědčují akta inkvisiční. Při visitaci inkvisičního okresu, která měla býti pokud možno každoročně vykonávána od jednoho z inkvisitorů v průvodu notára, byl prohlašován tak zvaný *edikt víry*, jenž mimo to o každých svátcích velikonočních s kazatelen musel býti předčítán. Tímto ediktem byli věřící pod trestem klatby a odsouzení pro podporu bludařství vyzváni, aby oznámili každé bludařství (trestní oznámení, denunciace). Při tom zároveň poskytnuta byla *lhůta milosti*, 30 až 40 dní, která nezřídka byla prodlužována, zdvojnásobňována a ztrojnásobňována. Kdo se v této lhůtě dobrovolně dostavil a kajícně sám oznámil, byl v milosti absolvován a od těžkých trestů ušetřen, jinak měla nastati proti odpadlým přísnost zákona. Aby zabráněno bylo denunciaci z osobní pomsty nebo nepřátelství, zapovězeny byly přísně anonymní denunciace.

Když trestní oznámení se stalo buď osobou privátní nebo úředníkem inkvisice, byl sbírán k obžalobě potřebný materiál svědecký (testificatio). Proto byl oznamovatel tázán, kteří další svědci byli při dotyčné věci přítomni, tito pak byli předvoláni a vyslýcháni. Na základě výpovědí svědků sestavena byla pak *summarní informace* a předložena soudu s návrhem fiskala, aby denunciovaný byl zatčen. Po té pak rozhodl soud za přibrání biskupa o tom, zda návrh fiskalův na zatčení denunciovaného má býti

proveden nebo ne. Usnesení v této příčině muselo býti jednohlasné.

Žaláře vyšetřovací nebyly nikterak, jak je tak rády mnohé práce o inkvisici líčí, komory bídné, temné a páchnoucí, v nichž vězni při vodě a chlebě, bez lůžka a často bez potřebného oděvu, bez každého zaměstnání a bez knih, při krutém nakládání žalářníka úpěli, nýbrž, jak akta soudní dokazují, náležely vyšetřovací žaláře španělské inkvisice *k nejlépe zařízeným* své doby. Obžalovaní zabývali se v nich nezřídka čtením a psaním — mnozí napsali i písemné obhajoby — což je důkazem, že to byly čisté, dosti prostorné a světlé místnosti. Také strava nebyla zatčeným dávána nedostatečná; zmiňujíť se akta vedle chleba a vody též o mase, vínu a ovoci. Kromě toho třeba míti na zřeteli střídmost Španělů v pokrmu a nápoji pro obyvatele severních zemí sotva pochopitelnou. (*Schäfer*, u. d. str. 85. nás.) Rovněž tak nepravdivo je tvrzení, že byli zatčení odsouzeni k trapné samotě a nečinnosti. Ponejvíce bydlelo, jak opět z akt vysvítá, několik vězňů pohromadě, čímž poskytnuta jim dostatečná příležitost k rozmluvě, třebas jen tiché; kromě toho dávána jim obžaloba a výpovědi svědků do cely a uměli-li psáti, i tolik papíru, kolik chtěli, aby na obojí mohli odpověděti. Ano i knihy jim dávány do žaláře. Také v případě nemoci nenechávala inkvisice uvězněné bídně zahynouti, nýbrž pečovala o jejich léčení, tak že tvrzení, jako by tisícové v žalářích inkvisičních následkem nedostatečné péče zemřeli, nikterak skutečnosti neodpovídá. Soudní

zprávy spíše dokazují, že počet v žaláři zemřelých byl zcela malý. Že uvěznění hleděli mnohdy vylámáním na svobodu se dostati, nelze přičísti přísnému jejich uvěznění v době soudního vyšetřování, jako spíše touze po svobodě, bázni před tresty a naději, že se pokus zdaří. (*Schäfer*, u. d. str. 89. nás.)

V brzku po dodání zatčeného do vězení inkvisičního — obyčejně do osmi dnů — následoval *první výslech*. Po vykonané přísaze, že chce ve všem pravdu říci, byl obžalovaný dotazován na svá personalie a svůj rodokmen, jakož i na svůj dosavadní průběh života a pak směřoval celý výslech k tomu, aby zjištěna byla vina neb nevina obžalovaného. Výslech končil napomenutím, kterým pro lásku boží obžalovaný byl žádán, aby svědomí své prozkoumal a uvážil, zda v ničem necítí se vinným. Totéž napomenutí opakováno bylo při druhém a třetím výslechu.

Po posledním napomenutí podal fiskal, jenž musel přísahati, že nejedná z nenávisti, žalobu soudu v přítomnosti obžalovaného, v níž uvedeny byly jednotlivé skutky za vinu mu kladené. Tato žaloba byla pak obžalovanému přečtena a on po nové přísaze, že bude dle pravdy na obžalobu odpovídati, musel pak na jednotlivé části obžaloby, které ještě jednou mu byly předčítány, ústně odpovídati. Mimo to dána mu byla ještě obžaloba do cely s rozkazem, aby v krátké době znovu na ni odpověděl, kterážto odpověď mohla býti i písemně dána. Zároveň bylo mu oznámeno, že si může vyvoliti obhájce a k tomu cíli sdělena mu

jména úředních obhájců, kteří pod přísahou museli se zavázati, že klienta svého budou věrně a vytrvale hájiti. Obhájce pak sepsal úřední obhajovací spis, ve kterém se snažil jednotlivé body obžaloby jako neodůvodněné dokázati, nebo co možno největší počet skutků obžalovaného uvésti, aby dokázal, že je pravověrným.

Po podání úředního obhajovacího spisu, který ovšem neměl pro obžalovaného dalekosáhlejšího významu, byli znovu předvoláni svědci, aby v přítomnosti dvou kněží, jejichž úkolem bylo v zájmu obžalovaného odmítnouti všelikou libovůli, své výpovědi proti obžalovanému potvrdili čili ratifikovali. Z výpovědí svědků sestaven byl poté výtah, jenž jsa s velikou péčí a dle zcela přesných pravidel zpracován, byl přečten a dán obžalovanému, aby seznal výpovědi svědků (publicatio testium). Jména svědků nebyla mu však oznámena a taktéž i všecky polehčující okolnosti jejich výpovědí. Tím měli býti svědci chráněni před možnou pomstou obžalovaného a pohnuti, by bez bázně vypovídali. Kromě toho bylo povinností soudců, svědky zkoumati ohledem jejich povahy, smýšlení, zvláště pak jejich věrohodnosti. Křivé svědky očekávaly nejtěžší tresty, dle breve Lva X. z 14. prosince 1518 docela i trest smrti.

Na tyto výpovědi svědků odpovídal obžalovaný a obdržel kromě toho jejich opis s sebou do žaláře, aby si další odpovědi na ně rozvážiti a se svým obhájcem o opatřeních obhajovacích se domluviti mohl.

Teprve nyní nastávalo *vlastní obhájení* obžalovaného; neboť teprve nyní byly proti němu

proneseny vlastně konkretní obžaloby, na které mohl s větším výsledkem odpovídati než na abstraktní tvrzení žaloby. K obhájení svému měl obžalovaný různé prostředky po ruce. Především mohl dokázati, že svědek některý je jeho *úhlavním nepřítelem,* následkem čehož že výpovědi jeho nejsou věrohodny anebo, že výpovědi jeho z jiného důvodu víry nezasluhují. Aby dokázal, že některý svědek je úhlavním nepřítelem jeho, musel obžalovaný jmenovati jistý počet svědků, kteří pak v této příčině byli vyslýcháni. K důkazu, že výpověď svědka není věrohodná, mohl uvésti na př., že svědek mluví jen to, co slyšel, neboť takovéto svědectví mělo jen poloviční platnost; dále, že svou výpověď učinil jen podávaje zprávu nebo v disputaci, nebo, že svědek výpověď jeho přepíná, že výpovědi falešně od svědka proti obžalovanému bylo použito, kdežto ve skutečnosti jiný ji učinil atd. Na dokázanou svých tvrzení musel uvésti svědky. Poněvadž důkaz pomocí protisvědků byl obtížný, hleděli obžalovaní důkaz své neviny podati svědky svého náležitého chování, jejichž výslech podobným způsobem se dál jako u protisvědků. Také ověření zpovědníka, že obžalovaný přijímal svátost pokání a oltářní bylo svědectvím dobré pověsti. Při celém protidůkazu byl obžalovanému nápomocen officielní obhájce. Vedle ústního hájení po oznámení výpovědí svědků a návrhů protisvědků a svědků pro dobrou pověst bylo obžalovanému také dovoleno odpovídati na výpovědi svědků písemně a také písemní obhájení podati, což ovšem bylo možno jen u lidí vzdě-

laných, poněvadž obhájce nemohl je napsati.

Výsledek celého dosavadního soudního řízení mohl býti pro obžalovaného velmi různý. Bylo možno, že jeho vina byla bezpečně dokázána, také však, že zcela se ospravedlnil, ve kterémžto případě byl prohlášen za nevinna, nebo nanejvýše mu uložena přísaha očistná z lehkého podezření. Nebyla-li však při procesu ani vina ani nevina obžalovaného bezpečně dokázána, použito bylo k vyzkoumání pravdy *tortury*, o níž úplně neprávem fantasie a fanatismus nejhorší věci vybájily. Především nikdy nesmělo býti tortury v míře neomezené a libovolné používáno po dobu celého procesu, nýbrž, jak právě zmíněno, jen tehdy, nebyla-li soudním řízením ani vina ani nevina obžalovaného s evidencí dokázána, a dále, šlo-li o vypátrání dalších snad zatajených spoluvinníků. Neprávem tudíž tvrdí Llorente a Montanus a jiní, že jí bylo používáno k vynucení doznání ještě před podáním obžaloby; naopak musel napřed poskytnouti sám procesu dostatečné osvětlení o vině a spoluvinnících, než mohlo použito býti mučení jako posledního prostředku k vyšetření pravdy. Také nebylo nikterak zamýšleno vynutiti torturou doznání zločinů nespáchaných, nýbrž jen mělo býti stanoveno, zda obžalovaný dopustil se skutku za vinu mu kladeného nebo ne, nebo zda má spoluvinníky a které. Ti, jejichž vina nebo nevina byla zjištěna, nesměli býti tortuře podrobeni. Podobně nesmělo býti u obviněných použito mučení na vypátrání spoluvinníků, bylo-li zjištěno při procesu, že vůbec spoluvinníků neměl.

Než i v tom případě, kdy byla tortura dovolena, než mohlo k ní býti přikročeno, třeba bylo porady s biskupem a s konsultory, při čemž každý účastník odevzdával úplně rozhodující hlas. Teprve na základě výslovného rozhodnutí většiny účastníků mohl býti obžalovaný mučení podroben. Nález tento byl obžalovanému oznámen po opětném vážném napomenutí s protestem, že inkvisice není vinna, povstane-li obžalovanému pro jeho tvrdošíjné zapírání tělesná škoda. Proti tomuto nálezu o použití tortury mohl se sice obžalovaný odvolati k radě generální; než soudy provinciální nebyly povinny odvolání to podati, uznaly-li, že je neospravedlněno.

Také způsob tortury nebyl libovolný, jak mnozí zcela neprávem za to mají. Tortura měla sice způsobiti prudkou bolest, nesměla však mučenému způsobit poranění nebo poškození na zdraví. Zkomolení a poškození tělesná, jaká na př. v téže době byla zvykem v německých mučírnách, zejména proti čarodějnicím, nenáležela k podstatě inkvisiční tortury španělské. V obyčeji byly při inkvisici španělské *tři druhy mučení*, z nichž však nanejvýše jen dva směly býti použity u téhož obžalovaného. Úplně vyloučeno bylo použití šroubů na palce, štípání studenými nebo rožhavenými kleštěmi, španělských bot a mnoho jiného, o čem se v jiných zemích dočítáme. Při inkvisici španělské obžalovaný, jenž tvrdošíjně popíral, byl mučen buď *sešněrováním ramene* tenkou, hluboko se zařezávající šňůrou, anebo byl leže na zádech pevně přivázán k nějakému trámci na čtyřech

nohách spočívajícímu a pak mu byla pomalu *skrze šátek přes obličej* položený voda *na obličej* kapána, nebo konečně byl do *výšky vytažen* na ramenech nazad svázaných a pak *rychle dolů spuštěn*, tak že nastal bolestný náraz. O tortuře ohněm, jak se zvláštní zálibou bývá líčena v běžných popisech inkvisice, nenalezáme v aktech ani stopy. Než tortura v mučírně započala, byl obžalovaný, bylo-li za vhodno uznáno, lékařem vyšetřován, zdali je s to, aby torturu snesl. Pro nemoc býval mučení ušetřen aneb aspoň bylo zkráceno. Trapný výslech předcházelo pak ještě obyčejné napomenutí, aby pravdu vyznal a teprve, zůstal-li i tu zatvrzelým, bylo po opětném napomenutí mučením započato. Činil-li doznání, bylo ihned přerušeno a teprve když v něm ustal, následovalo další zostření. Mnohdy však již pouhá pohrůžka torturou dostačila k doznání. Při trapném výslechu, který zpravidla trval jednu až půl druhé hodiny, notář zaznamenával každé slovo inkvisitora k provinilci, jakož i jeho každý projev. Následujícího dne musel obžalovaný své výpovědi na skřipci učiněné potvrditi. Také při výpovědích popírajících bylo schválení žádáno.

Bezprostředně po definitivně dokončeném procesu nebo po vykonané tortuře shromažďoval se celý inkvisiční soud, aby se radil o osudu delinkventa. Porady se účastnili všichni inkvisitoři, biskup diecesanní nebo jeho zástupce a konsultorové čili přísedící, zpravidla určití theologové, kteří pro vždy inkvisici byli přiděleni. Všichni měli stejné právo hlasovací a každý měl míti úplnou svobodu hlasovati,

jak chtěl. Hlasování dělo se dle absolutní většiny. Každý jednotlivý účastník odůvodnil své hlasovaní, které spolu s odůvodněním zapsáno bylo do zvláštního registru soudního a pak napsal notář výtah, který obsahoval jen hlasováni a přiložil jej k soudním aktům. Nebylo-li docíleno jednohlasnosti, jakož i ve všech těžších případech, musela rozhodnouti generalní rada, které za tím účelem všechna akta byla poslána. Pro její definitivní rozsudek nebylo potřebí jednohlasnosti. Odvolati se proti rozhodnutí generalní rady nebylo více možno. Namnoze vykonávala generalní rada ve svých hlasováních vliv zmírňující, jen zřídka zostřila navržený trest.

§ 5. Pronášení a vykonání rozsudku.

Pro posuzovaní viny nebo neviny obžalovaného v celku platila tato pravidla:

1) Nebyl-li podán vůbec *žádný důkaz* pro vinu obžalovaného, byl prohlášen za nevinna a tento osvobozující nález byl mu hned oznámen, načež po přísaze, že zachová tajemství, byl propuštěn.

2) *Při polovičním důkazu viny*, t. j. když důkaz viny proti obžalovanému nebyl podán, nicméně však přece podezření zůstalo, musel obžalovaný od tohoto podezření přísahou se očistit a to dle velikosti podezření buď očistnou přísahou z lehkého nebo z těžkého podezření. Odpřisáhnutí dálo se buď v sále audienčním nebo při auto dafé. Při tom mohly však obžalovanému uloženy býti ještě jiné tresty, jako

peněžité pokuty, bičování, žalář, vyhnanství, nošení roucha kajícného (sanbenito), slyšení mše sv. nebo kázaní v jisté dny, zpověď a sv. přijímání o třech velkých svátcích.

3) Těm, jejichž vina byla dokázána, kteří však jí litovali a prosili o milost, ukládána byla *rekonciliace* neboli *smíření*. Sama o sobě rekonciliace nebyla trestem, neboť záležela v tom, že rekonciliandi (t. j. ti, kdož měli býti smířeni) buď v sále audienčním nebo zpravidla při auto dafé pro všecku budoucnost blud svůj odpřisáhli a pak za jistých obřadů do lůna církve byli přijímáni. Trestem stávala se teprve následkem vedlejších trestů ji provázejících, jež měly sloužiti na usmířenou provinění. Tresty tyto byly přísné a záležely v mnohých případech především v konfiskaci majetku, kromě toho museli smíření nosit po celý život nebo v jisté doly sanbenito t. j. žluté roucho kajícné a zároveň potupné. Vedle těchto nejčastějších trestů vyskytají se ještě žalář a práce v galejích. Uvězněným na určitou nebo neurčitou řadu let (v kterémžto posledním případě vyhraženo bylo inkvisici udělení milosti), aby výlohy s jejich věžněním spojené byly co nejmenší, byla popřávána značná svoboda pohybu i života. Tak mohl na př. chodit na pole, ženy mohly sobě a svým příslušníkům vařiti, manželé nebyli od sebe odlučováni. Žaláře samy měly býti dle předpisu odloučený pozemek, na němž stály četné malé domky a kaple, místo toho však také mohl to býti větší dům s četnými malými příbytky. Nebyly tedy pevně uzavřenými malými celami. K tomu ještě mohli

6

si uvěznění do různých nedostatků stěžovati a běda úředníku, který by se byl odvážil visitatora klamati. (*Schäfer* u. d. str. 161 nás.)|

Pro duchovní, pro osoby řeholní a cizince nastupovalo ještě další zmírnění; byli totiž pouze rekludováni, t. j. do kláštera nebo do jiného vhodného domu soukromého dáni a tam ponejvíce v pravé víře vyučováni. U mnichů znamenala tato rekluse obyčejně trvalý nebo přechodný pobyt v přísnějším klášteře téže řehole, při čemž novým jejich představeným dány přesné předpisy, jak s nimi mají nakládati.

Ke galejím, jež musíme považovati za nejtěžší trest žaláře jak pro úplný nedostatek svobody, tak pro těžkou službu a nebezpečenství života v bouři a válce, odsuzovány byly jen mladé osoby silné tělesné konstituce, především námořníci, ale zpravidla jen na určitou dobu tří až šesti let, zřídka doživotně. Někdy se stávalo, že odsouzení do žaláře na neurčitou dobu prvních několik let museli sloužiti na galejích. (*Schäfer* u. d. str. 165 násl.)

4. Ti konečně, jejichž vina byla úplně dokázána a kteří přece zůstávali zatvrzelými nebo o jejichž kajícnosti se inkvisice nepřesvědčila, že je pravá a upřímná, jakož i zpětilí byli odsuzováni ***k vydání rameni světskému*** (relaxatio ad brachium saeculare). ***To byl jediný rozsudek, který měl za následek smrt.*** Než i tito nešťastníci byli jen v ojedinělých případech, totiž tehdy, když jejich zatvrzelost byla zcela zjevna, za živa upalováni. Většina z nich byla před zapálením hranice železným roubíkem (garrot) uškrcena, což rychlostí blesku se dálo

— trest to ostatně dosud ve Španělsku obvyklý. Při duchovních relaxaci předcházela *degradace* ze všech jejich svěcení, která byla vykonána slavným způsobem za auto dafé. Teprve potom byl degradovaný přioděn odznaky odsouzence, totiž kajícným rouchem (sanbenito), t. j. žlutým rouchem bez rukávů, pomalovaným plameny, vysokou špičatou čepicí kacířskou. Kolem krku dán mu byl provaz a do ruky železný kříž.

Uvedené tresty byly oznamovány buď v audienčním sále bez přítomnosti obecenstva nebo při veřejném auto dafé. Byl-li totiž větší počet procesů definitivně vyřízen, při nichž mělo několik obžalovaných býti odsouzeno k vydání rameni světskému, žádal soud generální radu o dovolenou ke konání auto dafé. Po uděleném dovolení bylo 14 dní před tím auto veřejně oznámeno, zřízeno na hlavním místě sídla inkvisice lešení pro kajícníky s několika kathedrami pro kazatele a pro předčítatele rozsudků. Naproti zřízena byla estrada pro inkvisici a čestné hosty, královský soud, magistrát, kapitolu a jiné duchovenstvo. Lid viděl auto jednak z oken okolních domů, jednak z tribun, které k tomu cíli byly stavěny. Večer před auto byl do inkvisice povolán jistý počet kněží, kteří oznámili relaxovaným rozsudek, ovšem ne ještě v úřední formě, to se mělo státi při auto, a vyzvali je, aby se vyzpovídali a obrátili. Mnozí skutečně teprve nyní se přiznali. Každému odsouzenému dáni byli dva zpovědníci, kteří u něho zůstali celou noc a neopustili jej, dokud následujícího večera ducha nevypustil.

Ráno o šesti hodinách počalo auto dafé slavným průvodem, kterého se královský soud a jiné korporace zúčastnily. Kajícníci šli za sebou v průvodě, napřed nejméně vinní, nakonec relaxovaní, provázeni svými zpovědníky. Konec průvodu tvořila inkvisice sama. Na místě, kde konáno auto, rozsazeni byli poenitenti na svá sedadla, největší provinilci na nejvyšší místa. Po vykonané přísaze věrnosti víře a sv. officiu (inkvisici) od shromážděných a po kázaní o víře vynikajícíko kazatele předčítány byly rozsudky. Za jejich předčítání nebo po něm vykonána byla rekonciliace kajícníků, kteří měli býti opět do lůna církve přijati (*Schäfer* u. d. str. 272 násl.).

Trest smrti na odsouzených nebyl vykonáván za slavnosti auto dafé před shromážděným lidem, nýbrž teprve po vykonaném auto na určeném místě před branami. Na toto místo byli relaxovaní pod vojenskou hlídkou dopraveni a zde na nich rozsudek smrti vykonán obyčejně teprve pozdě večer spálením jejich těla. Ostatně počet odsouzených k smrti nebyl daleko tak veliký, jak by mnozí nohsledové Llorentovi rádi světu namluvili. Ze všech inkvisičních procesů, které Llorente uvádí, končí jich jen velice málo smrtí a Llorente zajisté nevyvolil nejmenší případy; jestiť znám jeho úmysl inkvisici vylíčiti co nejtemnějšími barvami. Llorente vypravuje na př. na důkaz veliké horlivosti inkvisice o auto dafé v Toledě dne 12. února 1486, při čemž neméně než 750 vinníků bylo potrestáno. Mezi všemi těmito nebyl ani jeden popraven a jejich trest nebyl ničím jiným než veřejným pokáním. Druhé

auto dafé bylo 2. dubna téhož roku opět v Toledě s 900 »obětmi« a z těchto 900 nebyl opět ani jediný smrtí potrestán. Podobně auto dafé z 1. května téhož roku se 750 osobami a čtvrté 10. prosince s 950 osobami nevykazují žádného, jenž by byl smrtí potrestán. Tři tisíce tři sta osob muselo v celku v oné době v Toledě církevní pokání činiti a jen 27 bylo odsouzeno k smrti. Počet všech k smrti odsouzených páčí Llorente na 30.000 ve 300 letech trvání inkvisice, tedy ročně ne na celé sto. Než, když připustíme tento jeho *„pravděpodobný výpočet“*, nesmíme zapomínati, že mezi těmito obětmi inkvisice nebyli jen haeretici, nýbrž, a to ve velkém počtu, sodomiti, lidé žijící v mnohoženství, rouhači, lichváři, často i vrazi, čarodějí a čarodějnice atd. Odpočítáme-li zločince zde uvedené, kteří byli smrtí potrestáni, od oněch 30.000, *nemůže býti počet pro bludařství odsouzených tak značný*. Ostatně, jak sám protestant *Schäfer* doznává, jsou výpočty Llorentovy přehnané a nesprávné. Praviť výslovně, že »všude zůstává počet skutečně smrtí potrestaných za výpočtem Llorentovým. Jak se může tu odvážit tvrditi, že jeho výpočet je pečlivě na základě akt sestaven? (u. d. str. 26. násl.). Dle dějepisce *Gamse* (Kirchengeschichte Spaniens III., str. 274.) páčí se počet popravených na 4.000, počet, který nedosahuje počtu obětí při procesech proti čarodějnicím.

Ostatní odsouzení byli po ukončení auto odvedeni do vězení inkvisičního a nato v následujících dnech dle znění rozsudku buď propuštěni na svobodu anebo dáni do vězení, po případě podrobeni jiným trestům, které jim byly uloženy.

Nad provedením těchto trestů bděla inkvisice pečlivě, používala však přitom také svého práva udíleti milost v mnohem větším rozsahu, než se obyčejně za to má. Již jsme viděli, že na př. uvěznění do žaláře mohli vycházeti, podobně také dávána jim dovolená, tak že i na delší dobu, na př. v záležitostech obchodních, odcestovati směli. Ostatně záleželo na tom, zdali trest byl uložen pro určitou dobu nebo jeho zrušení dobrozdání inkvisice bylo ponecháno. Kdežto v prvním případě byla lhůta zpravidla dodržována, udělována byla v případě druhém od generální rady po vyžádaném dobrozdání dotyčného inkvisičního soudu často milost zrušením nebo zmírněním různých trestů. Duchovní byli mnohdy opět dosazeni do svých úřadů, řeholníci směli po uplynutí svého pokání zaujmouti opět dřívější své místo v choru a refektáři. Také ochotně udělováno bylo svolení, aby usmíření nebo kajícníci mohli vstoupiti do kláštera; byloť vstoupení to považováno za nejlepší důkaz upřímného polepšení (*Schäfer* u. d. 176 násl.).

§ 6. Doslov.

Z vyložení dějin, zřízení a procesu inkvisice španělské, jak jsme se je v předchozím pojednání na základě nestranného bádání podati snažili, jde na jevo, že inkvisice španělská, třebas i ona v procesním řízení jevila nedostatky, které se modernímu vědomí právnímu příčí, přece nebyla tak hrůzyplnou, jak ji líčil Llorente a jeho nohsledové. Sám často již protestant *Schäfer* nucen je, vyloživ řízení procesní

inkvisice této, doznati: »Snaha po zevně spravedlivém jednání při inkvisici (španělské) nedá se zneuznati a tvrzení o zásadní nespravedlivosti k obviněnému spočívá na neznalosti nebo zneuznání fakt, ač-li nevyšlo, jak bohužel u většiny těch, kteří o našem předmětě pojednávali, z nenávisti a fanatismu« (U. d. sv. I., str. 181. násl.). Nedá se ovšem popříti, že někdy inkvisitoři pod vlivem moci světské příliš přísně si počínali, ale tu to byli římští papežové, kteří proti takovýmto inkvisitorům, když stížnosti se k nim donesly, důrazně zakročovali, hrozíce jim vyobcováním. Ano vícekráte prohlásili nad nimi skutečně tuto exkomunikaci, jako na př. Lev X. r. 1519 nad inkvisitory Toledskými. Rovněž tak chránil Pavel III. ty, kteří se bránili zavedení inkvisice španělské v Neapolsku; Pius IV. a jeho synovec sv. Karel Borromejský postavili se na odpor zřízení jejímu v Miláně. Ovšem třeba litovati, že mnohdy králové španělští a inkvisitoři, namnoze stvůry královské, různým způsobem zmařili šlechetné snahy Říma; avšak přes to nikdo nebude chtíti zneuznávat humanních nařízení římské stolice, která jako vždy, tak i tentokráte byla obránkyní utiskovaných. Proto je úplně nespravedlivo prohlašovati inkvisici španělskou, jak to někteří tak rádi činí, za výplod *římské despotie* u víře.

Neméně nesprávno je i tvrzení, že inkvisice španělská potlačila ducha národa španělského, kulturu a pěstování věd. Jak dějiny španělské dokazují, je nepopíratelnou skutečností, že za Ferdinanda a Isabelly, kteří inkvisici zavedli, také vědy ve Španělsku počaly rozkvétati. Ve velkém

počtu zřizovány byly školy a university a studia klassická horlivě pěstována, tiskařství zavedeno, vynikající učenci z jiných zemí do Španělska povoláni a bohatě odměněni, šlechta opět vědám získána, ano i dámy z vysokých rodin vystupovaly tehdáž na stolice učitelské. Krásná literatura byla od lidu a zejména od studující mládeže, s takovým nadšením sledována, že vyšlo nařízení, že studující nemají více než 5 let používati na studium filosofie a pak věnovati se vlastnímu studiu z povolání. Právě za doby inkvisice žili velicí španělští dějepisci, jako *Pulgar, Jurita* a *Mariana,* básníci *Cervantes, Lope Vega, Calderon.* A jejich díla, jako díla všech jiných spisovatelů, kteří založili slávu Španělska, byla vytisknuta se svolením inkvisice. Řeč španělská byla tehdy jako později frančina řečí všech vzdělanců, obcovací řečí dvorů a diplomatů. Pro modu, etiketu, pro literaturu udávalo Španělsko ton. Cesta do Španělska jevila se téměř nezbytnou k dovršení vychování každého, kdo činil nárok na vzdělání. Tím ovšem netvrdíme, že právě inkvisice přivodila tento zlatý věk duchovní kultury španělské, ovšem ale tvrdíme, že je to nízkou lží prohlašovati, že španělská inkvisice potlačila kulturu a vědu, že jako divoká bouře zlomila a zničila květy všeho duchovního života a zahalila tuto slunnou zemi do egyptské tmy! Úpadek vědy ve Španělsku nastává teprve od té doby, kdy zde nabyl vlády lichý liberalismus. Než tím nechceme býti chvalořečníky španělské inkvisice, nýbrž chtěli jsme jen ukázati, že nebyla tak hroznou obludou a takovým strašidlem jaké z ní učinit chtěly zlomyslná předpojatost a strannické záští. (Geschichtslügen Parderborn 1885 str. 281 nás.)